

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

Ženské občanství

Bc. Kristýna Prášková

Plzeň 2021

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Politologie

Studijní obor Politologie

Diplomová práce

Ženské občanství

Bc. Kristýna Prášková

Vedoucí práce:

Mgr. Lenka Strnadová, Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2021

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

V Plzni, duben 2021

.....

Vlastnoruční podpis

Poděkování:

Tímto bych chtěla poděkovat Mgr. Lence Strnadové, Ph.D. za odborné vedení této diplomové práce. Děkuji za její cenné rady, čas, vstřícnost a především trpělivost.

Obsah

1	ÚVOD	1
2	VÝVOJ ŽENSKÉHO OBČANSKÉHO STATUSU	5
3	KONCEPT OBČANSTVÍ	8
	3.1 Veřejný aspekt občanství a soukromý aspekt občanství	12
	3. 2 Fyzicko-občanská práva, politicko-občanská práva	14
4	FEMINISTICKÁ TEORIE	16
	4.1 Jednotlivé proudy feminizmu a příčiny útlaku žen	19
	4. 2 Občanství optikou feministické teorie	25
5	SOUKROMÁ A VEŘEJNÁ SFÉRA	33
	5.1 Kritika soukromé a veřejné sféry podle feministické teorie.....	36
	5.2 Prolínání mechanismů moci mezi sférami	42
6	ŽENY JAKO OBČANKY	48
7	ZÁVĚR	62
8	SEZNAM LITERATURY	67
9	RESUMÉ	74

1 ÚVOD

Téma ženského občanství považuji za důležité především z toho důvodu, že se nejedná o jednoduchou záležitost. Proces vývoje postavení žen byl velmi složitý a také velmi zdoluhavý a je nedílnou součástí pochopení dnešního postavení žen ve společnosti. Hlavní důvod, proč jsem si toto téma vybrala a proč ho považuji za důležité prozkoumat je ten, že ženy ve společnosti skutečně nemají stejný přístup k občanství jako muži (Walby 1994: 379). Tím, že ženy nemají k občanství stejný přístup jako muži, mám na mysli, že ženy nemají stejnou reálnou možnost uplatňovat především svá politicko-občanská práva jako muži. Nemohou se aktivně podílet na politickém rozhodování, obecně se nemohou zapojovat do věcí veřejných ve stejné míře jako muži. V této diplomové práci tak budu vycházet především z republikánské tradice občanství, která nahlíží na občanství jako na aktivní zapojení jednotlivce do veřejného zájmu (Prins 2007: 5). Každý jedinec na světě (včetně žen) má právo na svá lidská práva, ale i v dnešní společnosti stále přetrvává velmi vážný problém. Stále velké množství žen po celém světě nemá zajištěna svá lidská, občanská a sociální práva. Mnoho žen po celém světě je dnes stále diskriminováno na základě svého pohlaví a genderu a jsou na svých právech kráceny. V dnešních liberálních demokraciích jsou občanská práva nutnou podmínkou pro existenci člověka ve společnosti. Mezi základní občanská práva tak patří: právo volit a být volen, svoboda projevu, svoboda shromažďování, svoboda sdružování, petiční právo, právo na informace a také právo odporu (PSPČR 1993).

Občanská práva se začala formovat v 18. století (Walby 1994: 380). Důležité je zmínit, že občanství se po celém světě vyvíjelo postupně a samozřejmě rozdílně. Občanství nevzniklo v jednom okamžiku a rozhodně nebylo zpočátku rovně přístupné pro všechny jednotlivce. V různých zemích se občanství vyvíjelo různě. Pro jiné skupiny lidí se rozdílné aspekty občanství zpřístupňovaly v různých časových úsecích (Walby 1994: 384–385). Boje za práva žen začaly být mnohem více intenzivní ve druhé polovině 19. století. Byly organizovány různé kampaně, které si kladly za cíl, aby ženy byly

zrovnoprávněny s muži, a to především v oblastech vzdělávání a zaměstnání. Byly požadovány reformy určitých zákonů, které se týkaly především žen, které žily v manželství, a v neposlední řadě také reformy v oblasti volebního práva (Walters 2005: 41).

Cílem této diplomové práce je analyzovat, jakým způsobem a do jaké míry se ženská občanská práva ve veřejné sféře odlišují od mužských občanských práv (de iure i de facto). Zda je ženám umožněno podílet se na politických rozhodováních, které ovlivňují jejich životy, stejně jako mužům. Dále proč a do jaké míry dlouhou dobu docházelo k diskriminaci žen ve společnosti a na základě jakých důvodů, a v neposlední řadě analyzovat, jakým způsobem (a s jakými odlišnostmi vůči mužům) je ženské občanství uplatňováno v praxi a zda jsou ženy (přímo či nepřímo) diskriminovány i v dnešní společnosti, ať už v jakýchkoliv ohledech. Pro splnění tohoto cíle se budu zabývat následujícími výzkumnými otázkami. Je možné se domnívat, že ženy ve faktické rovině mají menší práva než muži? Pokud už ženy jako občanky fungují, fungují jinak? Jaké skulinky si ženy nejčastěji hledají, aby mohly participovat ve veřejné sféře?

Jak již bylo zmíněno, v této diplomové práci bych se tak chtěla zabývat tím, proč jsou ženy na svých občanských právech diskriminovány a proč nemohou plně a svobodně participovat ve veřejné sféře, jako mohou participovat muži. Obecně bych se tak chtěla zabývat jednotlivými důvody, proč tomu tak je a jak je možné tyto bariéry překonat. Je tedy velice důležité podívat se zpátky do minulosti na to, jak se ženská práva vyvíjela a kde můžeme nalézt počátky diskriminace. Co se týče vývoje ženských občanských práv, tak bych zde chtěla nastínit určité důležité a zajímavé milníky, které v průběhu vývoje ženského občanského statusu hrály důležitou roli, a které by nám mohly trochu více pomoci s pochopením celé problematiky ženského občanství a ženských občanských práv.

Diplomovou práci budou obecně tvořit 2 části – část teoretická a část empirická. V teoretické části se budu v první řadě zabývat samotným konceptem občanství a občanskými právy. V normativní politické teorii existují v zásadě 2 tradice občanství – liberální a republikánská. V kapitole o občanství tedy popíšu, jak tyto 2 tradice vymezují občanství, co to znamená být občanem a jaká občanská práva jednotlivcům náleží.

Dále se v teoretické části budu věnovat obecně feministické teorii a základním myšlenkám jednotlivých feministických proudů. Konkrétně se budu zabývat tím, jaké jsou příčiny útlaku žen podle liberálního, radikálního a marxistického feminismu. Další téma této práce bude věnováno problematice rozdělení společnosti na soukromou a veřejnou sféru, přičemž se v první řadě zaměřím na to, jakou roli v politické teorii hraje toto rozdělení. Ve druhé řadě se zaměřím na feministickou kritiku stanovení hranice mezi soukromou a veřejnou sférou, přičemž se v této souvislosti zaměřím také na to, jaké mechanismy moci se mezi jednotlivými sférami prolínají.

Co se týče empirické části, tak ta bude zaměřena na empirické aspekty ženského občanství ve veřejné sféře, na možnost zapojování se žen do politické sféry a účastnit se důležitých rozhodnutí, které ovlivňují jejich život. Zkoumaným prvkem tak bude především život žen ve veřejné sféře v České republice. V empirické části se následně budu věnovat určitým strukturálním bariérám, které jsou ve společnosti nastaveny a se kterými se ženy velmi často musí vypořádat, aby pronikly do veřejné politické sféry. V této souvislosti také nastíním, jak je možné tyto bariéry překonat, respektive, jaké principy či opatření by měly být ve společnosti zavedeny, aby byl ženám umožněn snazší přístup do politického života. Posledním tématem, kterému bych se chtěla v rámci empirické části věnovat je, jakým způsobem ženy své občanství vykonávají, zda to dělají nějakým specifickým způsobem. Zda se například sdružují do různých občanských spolků, nebo zda za svůj rovnoprávný přístup s muži do veřejné sféry lobují atd. V souvislosti s tímto tématem tak pro lepší představu budu využívat také ilustrativní příklady z jiných zemí.

Diplomová práce provádí kvalitativní obsahovou analýzu. Práce bude vycházet především z teoretických paradigmat normativní politické teorie a feministické politické teorie, přičemž bude pracovat především s obsahovou analýzou prací, které v těchto oborech vznikly. V teoretické části budu interpretovat, jak je pojímáno občanství v normativní politické teorii. Dále prostřednictvím analýzy feministické literatury, která se věnuje dané problematice, budu interpretovat, jaké jsou názory jednotlivých proudů feminismu na příčiny útlaku žen, tedy na důvody, proč ženy byly a zároveň jsou z veřejné sféry diskriminovány. V další části práce se budu opírat o diskuzi ve feministické teorii, kdy se zaměřím na to, proč feministické teoretičky kritizují samotný koncept občanství. V neposlední řadě prostřednictvím obsahové analýzy dané literatury budu popisovat, jakou roli hraje rozdělení soukromé a veřejné sféry v klasické teorii. V této souvislosti se poté zaměřím na obsahovou analýzu feministické literatury a následně budu interpretovat, proč feministická teorie kritizuje tuto zavedenou dichotomii. V empirické části budu pracovat s literaturou a jednotlivými, spíše sociologickými analýzami, které se budou věnovat dané problematice, tedy jaké jsou strukturální bariéry, které ženy reálně vylučují z účasti na politických rozhodováních a jak je možné tyto bariéry překonat. V neposlední řadě v rámci empirické části nastíním, jakým způsobem ženy vykonávají občanství. Potřebná data budu vyhledávat pomocí klíčových slov jako například: citizenship, woman citizenship, woman as citizens, maternal citizenship, public x private distinction, female public x private sphere debate in feminism. Na téma ženských občanských práv existuje poměrně rozsáhlá literatura. Existuje mnoho knih a odborných článků, které mapují problematiku ženských občanských práv a příčiny diskriminace žen z veřejné sféry. Jmenovitě se jedná například o díla od Anne Phillipse, Valerie Bryson, Jean Bethke Elshtain apod.

2 VÝVOJ ŽENSKÉHO OBČANSKÉHO STATUSU

Feminismus, přesněji feministické hnutí již velmi dlouho dobu bojovalo proti přímé diskriminaci žen (Lauder 2019). Ženy byly vyloučeny z občanství již v antickém Řecku, kdy žily spolu s otroky za jistými hranicemi občanství. Ať už se jedná o starověkou či moderní historii, ženy byly již historicky kráceny na svých občanských právech. Ženy neměly zajištěno své formální občanské postavení (Lister 2003: 68). Ženy a muži tak žili velmi odlišně. Ženy měly mnohem méně práv než muži, a to de iure i de facto. Ženy se nesměly vzdělávat, nesměly vlastnit půdu, nesměly hlasovat ve volbách a v neposlední řadě existovalo jen velmi málo příležitostí, jak si mohly vydělat nějaké peníze. Ženy byly zkrátka právně nezpůsobilé (Breenová – Jordahlová 2019: 5–6). Zrod feministického hnutí se odehrával v prostředí boje za práva černých otroků v Anglii. V roce 1840 se v Anglii konal Velký kongres proti otroctví. V americké delegaci byli zastoupeni muži i ženy, což způsobilo velký problém, protože ženy se nesměly účastnit politických setkání. Američanky tak musely pozorovat jednání z jiné místnosti a nesměly se vyjadřovat, směly jen tiše poslouchat. Na základě této zkušenosti si tak ženy uvědomily, že je s nimi zacházeno velmi nespravedlivě a je třeba se začít věnovat také ženským právům a je především nutné za ně bojovat. Ženy tak za svá občanská práva musely opravdu tvrdě bojovat. Tyto Američanky tak sepsaly deklaraci, která požaduje rovnost žen a mužů. První oficiální schůze ženského hnutí za ženská práva se konala v roce 1848. V deklaraci bylo požadováno, aby ženy měly právo na vzdělání, právo rozhodovat o svém majetku a právo na rozvod (Lauder 2019; Breenová – Jordahlová 2019: 8–11).

V roce 1869 byl založen první americký spolek za volební právo žen. Důležité je zmínit, že ti, kteří usilovali o přisouzení volebního práva ženám, usilovali především o nabytí volebního práva pro bílé ženy, tudíž černošky byly vynechány. Pokud by však volební právo černoškám nebylo přisouzeno, nic by se v podstatě nezměnilo a muži dále budou ženám vládnout (Breenová – Jordahlová 2019: 20–23). Tato skutečnost se však převedla do praxe, kdy ve

vyspělých zemích získaly svá fyzicko-občanská či politicko-občanská práva po dlouhém úsilí nejdříve bílé ženy. Příkladem může být Spojené království, kdy po dlouhém úsilí získaly bílé ženy svá občanská práva, jako jsou právo na přístup ke vzdělání, dále právo vlastnit majetek, právo ukončit sňatek, obecně právo na tělesnou integritu (Walby 1994: 384–385). Nejdůležitějšími požadavky ženského hnutí taky byly: právo na vzdělání, právo na výkon povolání a vydělávání si vlastní mzdy, právo hlasovat ve volbách a právo rozhodovat o svém vlastním těle (Breenová – Jordahlová 2019: 25).

Na konci 19. století byla většina škol a také většina zaměstnání pro ženy nepřístupná. Žena tak byla odkázána do sféry domova, kde měla působit především jako matka a manželka (Breenová – Jordahlová 2019: 26). Jedním z nejdůležitějších milníků, které přispěly k rozvoji práv žen, bylo osvícenství a Velká francouzská revoluce. Vlivem osvícenství tak nastal rozvoj přírodních věd a církev ztrácela vliv na společnost. Měla být tak vytvořena společnost, která bude více naslouchat lidu – avšak pouze mužům. Vlivní filozofové té doby – jako například Jean Jacques Rousseau, Georg Hegel či Immanuel Kant zastávali názor, že muži a ženy se zásadně odlišují a že je třeba vychovávat dívky a chlapce odlišně. Zastávali názor, že žena je slabá a citlivá a muž je silný a rozumný, tudíž ženy by měly být mužům k dispozici. Měly tak plnit základní úkoly, které by se měly učit již od dětství – ženy by tak muže měly vychovávat, pečovat o ně, zpříjemňovat jim život atd. Samozřejmě tyto názory se přičily filozofkám té doby. Jednou z nejvlivnějších filozofek feministického myšlení tak byla Mary Wollstonecraftová, která kritizovala myšlení zmíněných filozofů. Kritizovala především pohled na ženskou přirozenost a zastávala názor, že ženy jsou již tak vychovávány, aby se zajímaly o „ženské věci“ než o politiku. Proto je třeba, aby dívky a chlapci byly vzdělávány stejně, přičemž stejné vzdělávání dívek i chlapců by prospělo celé společnosti a vzdělané ženy by se staly platnějšími občankami. Toto myšlení mělo velmi velký vliv a od konce 19. století se mnoho ženských organizací téměř po celém světě snažilo zajistit ženám stejný přístup ke vzdělání a zaměstnání jako mužům. Stále ale docházelo

k diskriminaci žen na základě nižšího platového ohodnocení (Breenová – Jordahlová 2019: 28–35). Toto ženské emancipační hnutí usilovalo především o úplnou rovnost pohlaví podle zákona, přičemž prosazovalo především stejnou občanskou a politickou rovnost (Stanford Encyclopedia of Philosophy 2017a).

Co se týče volebního práva, tak v 80. letech 19. století začalo vznikat spousta ženských spolků, které o volební právo usilovaly intenzivněji. Požadavky na získání volebního práva pro ženy však byly neustále odmítány. Společnost stále zastávala stereotypní názor, že žena by měla zůstat v domácnosti a starat se o rodinu. Ženy se však na této cestě za získáním volebního práva začaly stávat mnohem více neúprosnými. Byl založen nejvlivnější spolek – Sufražetky. V tomto spolku působily tak především ženy z vyšší třídy, které pro vykonávání politiky měly dostatek času. Sufražetky svá občanská práva prosazovaly především prostřednictvím zhářských útoků, rozbíjením výloh, zapalování různých objektů apod. Sufražetky byly proto mimo jiné v hojné míře zatýkány. Dalším důležitým milníkem byla první světová válka, kdy se mnoho žen osvědčilo v dobrovolné službě v armádě či v roli ošetřovatelek. Po skončení války se tak politici přesvědčili, že ženy se osvědčily i mimo sféru domova (Breenová – Jordahlová 2019: 38–52). V roce 1918 získaly ženy v hojné míře své volební právo. Mezi první země, které umožnily ženám volit, patřilo například Spojené království, dále Spojené státy americké, Československo, Sovětský svaz, Norsko, Finsko atd. První zemí, kde ženy získaly volební právo, byl Nový Zéland v roce 1893 (Breenová – Jordahlová 2019: 54).

3 KONCEPT OBČANSTVÍ

Prvním stěžejním bodem pro teoretickou část je nadefinování si konceptu občanství. Konkrétně se v této kapitole budu věnovat liberální a republikánské tradici občanství v kontextu toho, jak jednotlivé tradice chápou, co to znamená být občanem, jaká práva definují, kdo je a není občanem, a také, jaké povinnosti by měl občan plnit. Vzhledem k tématu a zaměření této práce je důležité dívat se na koncept občanství jinou perspektivou než jen jako na soubor určitých práv, která jsou zastřešena určitými zákony států. Mnoho lidí chápe občanství především jako otázku právního postavení a samotný koncept občanství je tradičně chápán jako systém, který jedincům poskytuje určitá práva a povinnosti (Cammaerts 2007: 1; Dagger 1997: 99). Určitý právní rozměr je pro pochopení občanství nezbytný, ale tento pohled však není dostačující.

Jednotliví normativní političtí teoretici mezi sebou již velice dlouho dobu vedou debatu, co to znamená „dobré občanství“. Tato debata započala již v antickém Řecku, kdy se objevovaly určité názory a definice, co to tedy znamená být dobrým občanem a jaké vlastnosti by měl takový občan splňovat. Podle antických teoretiků tak mezi základní vlastnosti a povinnosti občana patří jakási morální povinnost usilovat o zachování dobra společnosti, sociální angažovanost a politický aktivismus. Všechny tyto vlastnosti byly tak v antické společnosti chápány jako předpoklady dobré společnosti a dobrého občanského řádu, který bude fungovat. Jak již bylo zmíněno, tato debata, co to znamená občanství, co to znamená dobré občanství, co znamená být dobrým občanem, byla předmětem debaty velmi dlouho dobu, tudíž ani v dnešní době není otázka občanství vyřešena a neexistuje mezi teoretiky shoda na univerzálně platné definici občanství (Clarke – Coll – Dagnino – Neveu 2014: 9–11).

Občanství jako takové je možné definovat z hlediska 3 aspektů. Prvním aspektem je status, který jednotlivcům zajišťuje zákonná práva a povinnosti. Druhým aspektem je jakási praktická činnost, která je typická především aktivní participací, zapojením se do společnosti a také závazkem ke společnému dobru. (Honohan 2020: 3). Za třetí aspekt občanství můžeme považovat členství

v nějaké politické komunitě, která jedincům zajišťuje poskytování určitých práv a také povinností. Tato práva, která jsou nám poskytována na základě přináležitosti k určité politické komunitě, jsou stejná a rovná pro všechny členy té komunity. Na základě toho tak nemá být nikdo znevýhodňován v tom smyslu, že by někdo měl více či méně práv. Všechna práva mají být rovná pro všechny členy komunity. Důležité je zmínit, že se nejedná pouze o soubor nějakých práv, které jsou udávány různými právními normami, ale v tomto případě se jedná především o různé sociální vztahy, které právě definují samotný vztah mezi občanem a státem, mezi občany navzájem (Lister 1997: 29). Všichni, kterým je udělen tento status občanství, si tak jsou rovni, co se týče jejich práv a povinností (Stewart 1995: 68). Mezi povinnosti, který musí občan plnit, patří například placení daní, vojenská povinnost, hlasování, ale také informování sebe samých (Cammaerts 2007: 1; Stewart 1995: 71). Důležité je také zmínit, že různé koncepce občanství tyto aspekty kombinují a odlišně upřednostňují (Honohan 2020: 3). Liberální tradice se věnuje především právnímu statusu jednotlivce, přičemž toto pojetí je založeno především na svobodě a rovnosti jednotlivců. Republikánská tradice naopak vychází především z aktivní participace ve společnosti a v politice. Občana jako člena politické komunity chápe především komunitaristický model občanství. Členství v politické komunitě tak poskytuje především zdroj identity jednotlivce. Vztah mezi těmito aspekty je ale poměrně složitý, protože práva, kterými občan disponuje, částečně definují rozsah politických aktivit, které jsou dostupné (Honohan 2020: 4; Stanford Encyclopedia of Philosophy 2017).

Jak již bylo zmíněno v úvodu, v této kapitole se budu věnovat především liberální a republikánské tradici chápání občanství. Liberální tradice chápe občanství především jako právní status. Politickou svobodu chápe jako důležitý prostředek, který slouží k ochraně individuálních svobod především před zásahy jiných jednotlivců a také před zásahy samotných autorit (Stanford Encyclopedia of Philosophy 2017). Liberální pojetí občanství tak zdůrazňuje především práva a ochranu v zákonech, přičemž určuje také povinnosti občanů, především

dodržovat stanovené zákony (Honohan 2020: 6). Liberální tradice vychází z potenciálního konfliktu, který vyplývá z odlišných zájmů jednotlivců. Je třeba ustavit autoritativní politické instituce, které budou udržovat mír a rovně zacházet se všemi občany. Liberální tradice se tak zavazuje především ke svobodě a rovnosti, přičemž se zaměřuje na vztah mezi jednotlivcem a státem, tedy, co stát může a nemůže dělat. Občanství podle liberální tradice je tak především formální, právní a univerzální status, který chrání jednotlivce (Honohan 2017: 2). Občané však určité svobody uplatňují především ve sféře soukromých sdružení, nikoliv ve sféře politické (Stanford Encyclopedia of Philosophy 2017).

Republikánská tradice chápe občanství poněkud odlišně. Republikánská tradice chápe občanství především jako aktivitu a určité dispozice, které umožňují jednotlivcům proniknout do samospráv, účastnit se veřejného života a zavazuje je ke směřování ke společnému dobru (Honohan 2020: 6). Občanství a svoboda jednotlivce je tak chápána jako možnost účastnit se politického rozhodování. Občanství podle republikánské tradice je do jisté míry také právním statutem, ale zahrnuje především aktivní angažovanost občanů a jisté občanské ctnosti (Honohan 2017: 2–3). Liberální tradice se tedy zaměřuje více na právní postavení a práva jedince, zatímco republikánská tradice se zaměřuje více na aktivitu jednotlivců (Honohan 2017: 7).

Liberální pojetí občanství spoléhá na instituce a zákony. Politická či občanská participace tak není ústředním tématem. Ústředním tématem je pro liberální koncepci role občana, který bude rovný a svobodný. V liberální demokracii má jedinec tak určitá práva a povinnosti, který vyplývají z občanství, přičemž je také v politickém vztahu s ostatními jednotlivci. Důležitější jsou pro liberální tradici individuální preference jednotlivce, než ty, které jsou formulovány a rozvíjeny na veřejnosti (Honohan 2017: 7–8). Formálně je občanem ten, kdo je obyvatelem určitého státu, přičemž na základě této státní příslušnosti mu jsou formálně přidělena určitá práva a také povinnosti (Cammaerts 2007: 1). Liberálové oproti republikánům tak kladou poměrně malý důraz na občanskou ctnost či výchovu

k občanství. Zaměřují se především na potřebu institucí, které mají za úkol omezovat státní moc (Honohan 2017: 9). V liberálním pojetí tak každý jednotlivec má své individuální hodnoty, které vyplývají z jeho postojů a cílů a které se snaží prosadit. Jedinci formují svou individuální identitu, přičemž tak formují představu o tom, čeho chtějí dosáhnout. Každý jedinec ve společnosti tak volí jiné cesty k tomu, aby uspokojil své potřeby. Liberální pojetí občanství se tak snaží uspořádat veřejný život tak, aby reflektovala pouze základní zájmy, které se jedinci rozhodnou sdílet s ostatními. Soukromá sféra má tak být sférou svobody, kde si jednotlivci volí vlastní cesty, prostřednictvím kterých dosáhnou spokojeného života (Strnadová 2008: 180–181). Liberální demokracie stojí na předpokladu, že ten, kdo vládne, nesmí narušit soukromou sféru. Občané v liberálních demokraciích tak sdílí určitý závazek chránit práva, která jsou řazena do soukromé sféry. Obecně musí existovat určitá hranice, která vymezuje soukromou a veřejnou sféru a jasně tak charakterizuje podstatu a rozsah individuálních práv, kterými jedinci disponují (Banfield 1995: 6).

Republikánské pojetí občanství vychází také do jisté míry z právního postavení a struktur, které zajišťují práva a povinnosti jedince, ale jak již bylo zmíněno, kladou mnohem větší důraz na aktivitu. Politická participace je tak činností ve veřejném zájmu a s občanstvím je nejvíce propojena (Honohan 2017: 8). Republikáni tak požadují aktivnější občanství a širší zapojení veřejnosti do politických aktivit (Honohan 2017: 9). Koncept aktivního občanství je založený na tom, že občané mají práva, ale také především odpovědnost k tomu, aby aktivně přispívali k dobru společnosti, ve které žijí (Gouthro 2018). Aktivní účast na procesech rozhodování zajišťuje, že jednotlivci jsou především občané, a nikoliv subjekty (Stanford Encyclopedia of Philosophy 2017). Pokud se budeme odvíjet pouze od toho, že občanství je zastřešujícím pojmem pro důraz na svobodu jednotlivce, důraz na jeho nezávislost a individualismus, nebude nikdy plně zajištěno aktivní a participativní občanství (Rogers 2007: 174).

3.1 Veřejný aspekt občanství a soukromý aspekt občanství

Z liberální a republikánské tradice se v zásadě odvíjí 2 hlavní koncepce občanství. První koncepcí je koncepce státního občanství, které je vymezeno především formálně. Druhou koncepcí je koncepce demokratického občanství, které je v souladu se sounáležitostí s nějakou politickou komunitou, ve které občan působí především jako politický aktér (Stewart 1995: 63). Zároveň existují 2 hlavní oblasti, ve kterých je občanství realizováno, a to v oblasti veřejné a soukromé, kdy sféra veřejná se vyznačuje aktivní participací občanů a sféra soukromá se naopak vyznačuje spíše pasivní realizací občanských práv. Obecně by tak měla fungovat taková koncepce občanství, ve které bude jednotlivcům umožněno zabývat se svými soukromými záležitostmi na jedné straně, přičemž na straně druhé by jedinci měli cítit také určitou morální povinnost, která je povede k tomu, že budou přispívat k podpoře společenského dobra. Postavení občana tak můžeme definovat ve dvou základních vztazích – a to ve vztahu jednotlivce s ostatními členy ve společnosti a ve vztahu jednotlivce a jeho vládními institucemi (Denters – Gabriel – Torcal 2007: 87–89).

Jak již bylo zmíněno, v každé oblasti tak disponujeme jinými právy a povinnostmi a obecně se jako občané v každé oblasti realizujeme odlišně. V soukromé sféře realizujeme občanství především prostřednictvím sdružování se s ostatními jedinci, svobodně se sdružujeme do různých asociací, vytváříme například různé kluby a sdružení, kde se snažíme prosazovat své zájmy. Co se týče sféry veřejné, tak v této oblasti realizujeme občanství prostřednictvím podílení se na věcech veřejných. Snažíme se participovat na politickém procesu, snažíme se podílet na rozhodování o důležitých záležitostech, které nějakým způsobem mohou ovlivňovat naše životy (Stewart 1995: 63–64). Tyto 2 sféry musí být určitým způsobem v souladu a mezi osobními a veřejnými zájmy občana by měla existovat určitá shoda. I když skutečný občan by se měl aktivně podílet na veřejném životě, tak to neznamená, že občané musí obětovat své soukromé zájmy, aby se podíleli na veřejném životě. Jistým způsobem se může

občan realizovat ve veřejné sféře tak, že k ní přistupuje určitým způsobem jako k jistému místu, kde vlastně prosazuje své osobní zájmy (Dagger 1997: 100).

Jak již bylo zmíněno, o problematice občanství se již po staletí vedou debaty, protože každý teoretik zastává v zásadě jiné stanovisko. Někteří normativní teoretici se věnují jedné oblasti občanství více, než té druhé, někteří teoretici se sice věnují oběma oblastem, ale stále to neznamená, že panuje všeobecná shoda, že je důležité se věnovat jedné oblasti více, než té druhé, či je důležité věnovat oběma oblastem stejnou pozornost. Dle názorů teoretiků, kteří zastávají republikánský přístup, bychom se měli věnovat spíše veřejné oblasti, protože republikánští teoretici zastávají názor, že aktivní role ve společenském a politickém životě je z hlediska morálky lepší a mnohem více přínosná, než hledání jakýchsi soukromých potěšení. Dále dle participativního přístupu k občanství by měl občan být politicky aktivní, účastnit se veřejných procesů a v neposlední řadě by měl spolupracovat s občany (Denters – Gabriel – Torcal 2007: 91). Důležitá je skutečnost, že rovné občanství má 2 hlavní dimenze – určitou veřejnou autonomii a svobodu jednotlivce participovat na formování veřejného mínění a také na společenských rozhodnutích. Soukromá autonomie tak zajišťuje svobodu jednotlivce rozhodovat, jaký způsob života je nejvíce výhodný sledovat (Stanford Encyclopedia of Philosophy 2017a).

V této diplomové práci se tedy budu zabývat občanstvím především ve sféře veřejné. Prvním důvodem je tak rozsah práce, protože samotné téma soukromého občanství je poměrně těžce uchopitelné, protože je velice široké a týká se tak téměř všech práv a svobod jedince. Druhým důvodem, proč se ve své práci budu zabývat především veřejnou sférou občanství, je skutečnost, že dříve se samotná debata o občanství odehrávala především mezi filozofy a akademiky, ale v posledních několika letech se stala velmi důležitou součástí také veřejného diskurzu. Součástí se tak debata stala především zásluhou vzniku zastupitelské demokracie, jejíž zásluhou tak jedinci získali svá základní občanská práva a začali tak zpochybňovat svou občanskou roli ve společnosti a zapojení se do

veřejných záležitostí, respektive veřejných procesů (Denters – Gabriel – Torcal 2007: 87).

3. 2 Fyzicko-občanská práva, politicko-občanská práva

Důležité je pro začátek zmínit, že občanská práva musíme rozlišovat od lidských práv. Každý jedinec na světě má tak právo na svá základní lidská práva a v liberálních demokraciích jsou tak tato lidská práva přisuzována všem jedincům. Lidská práva nejsou specifická a nejsou omezená pouze na určité území, určitou vládu apod. Lidská práva jsou zkrátka taková práva, na která mají nárok všichni bez ohledu na své pohlaví, věk, rasu. Lidská práva jsou nezczitelná a jsou trvalá (Lerner – Lerner – Lerner 2006: 3). Mezi základní lidská práva patří například právě právo na život bez diskriminace a bez jakéhokoliv násilí, právo na bezpečí, právo nedotknutelnosti vlastní osoby, právo na soukromí, právo na zachování lidské důstojnosti, právo na svobodu pohybu, právo na svobodu pobytu, právo na vzdělání, právo vlastnit majetek, právo vykonávat zaměstnání za stejně placenou mzdu, právo na svobodné náboženské vyznání, svoboda myšlení a v neposlední řadě je to právo na zdraví (Amnesty International nedatováno; PSPČR 1993; Lerner – Lerner – Lerner 2006: 3). Co se týče občanských práv, tak je musíme od základních lidských práv do jisté míry odlišovat, protože občanská práva nejsou zpravidla přisuzována všem jedincům, kteří se vyskytují na území daného státu. Občanská práva představují především svobodné a rovné občanství v liberální demokracii. Občanská práva tak souvisí především se zajištěním určité autonomie občana (Stanford Encyclopedia of Philosophy 2017a). V liberálních demokraciích mezi základní občanská práva patří například právo volit, přičemž toto právo mají pouze občané daného státu, tudíž toto právo nepřísluší cizincům (Banfield 1995: 6). Téměř každý stát nějakým způsobem podle zákona vymezuje občanská práva, která by měla být univerzální a rovná pro každého občana daného státu. Být rovnocenným občanem tak znamená, že jsou zajištěny určité právní záruky, které jsou nezbytné pro adekvátní účast jednotlivce na veřejné diskuzi a rozhodování (Stanford Encyclopedia of Philosophy 2017a). Občanská práva formálně vymezují základní

svobody jednotlivce, které určitým způsobem omezují politickou moc, která by neměla zasahovat do soukromého života občanů. V České republice jsou základní lidská práva a občanská práva zakotvena v Listině základních práv a svobod. Každý občan je tedy svobodný a rovný v důstojnosti i v právech. Každý občan má tak právo na to mít obecně vůbec nějaká práva, mezi které tedy patří právo na svobodu, právo na život, právo na zachování lidské důstojnosti, právo na soukromý majetek, právo na svobodu pohybu, právo na svobodu myšlení, právo na svobodu náboženského vyznání, právo na svobodu projevu, právo na informace, petiční právo, právo shromažďovat se, právo sdružovat se, právo podílet se na věcech veřejných, právo na svobodnou volbu povolání, právo na ochranu zdraví, právo na vzdělání (PSPČR 1993).

Obecně si občanská práva můžeme rozdělit na fyzicko-občanská práva a politicko-občanská práva. Fyzicko-občanská práva jsou následně uplatňována ve sféře soukromé, do které stát nezasahuje a ve které tedy občané nabývají negativní svobody. Politicko-občanských práv tak občané nabývají ve sféře veřejné, kde je uplatňována především pozitivní svoboda. Politicko-občanskými právy se tak rozumí podílet se na věcech veřejných, podílet se na rozhodování v politickém procesu apod. V liberální demokracii konkrétně mezi základní občanská patří například právo volit (Banfield 1995: 6). Rozlišení politicko-občanských práv bylo do jisté míry problematické z toho důvodu, že bylo používáno k třídění občanů do různých kategorií. Konkrétně ženy byly klasifikovány jako občané, které mají nárok na určitá práva, ale neměly nárok na všechna práva, na které měly nárok muži (Stanford Encyclopedia of Philosophy 2017a). Co se týče fyzicko-občanských práv, tak základním nástrojem uplatňování fyzicko-občanských práv je proces sdružování. Ve sféře soukromé tak občané nabývají práva na ochranu důstojnosti, práva na ochranu života, právo na svobodnou vůli, právo shromažďovat se, právo vytvářet asociace apod (PSPČR 1993).

4 FEMINISTICKÁ TEORIE

Druhým důležitým základem teoretické části pro tuto diplomovou práci je feministická teorie a její základní myšlenky. V této kapitole představím, co pojem feminismu znamená a jak ho můžeme definovat. Tento pojem je poměrně rozmanitý a je možné na něj nahlížet z několika různých úhlů pohledu, protože v rámci feminismu existuje několik směrů a podproudů, přičemž každý jednotlivý proud se vyznačuje odlišnými myšlenkami. Feminismus zahrnuje mnoho různých sociálních teorií, politických hnutí a filozofických proudů (Kadlecová nedatováno). Existují spory i mezi samotnými teoretiky a teoretičkami feminismu, protože mají na určitá témata různé názory. I když je feminismus jako takový chápán velmi různě, tak obecně se vyznačuje přesvědčením, že každý jedinec by měl mít stejná politická, ekonomická i sociální práva. I když ženy a muži mohou mít odlišné schopnosti a zájmy, nikdo a nic by jim neměl bránit vykonávat například určité povolání či jiné aktivity, které například pro ženu či muže nemusí být typické (Wright 2018: 86; Nesehnutí nedatováno). Feminismus je mimo jiné také možné chápat jako politické a sociální hnutí, které bojuje za rovná práva (Easton 2012: 99). Feminismus se obecně snaží upozornit na nerovné postavení žen ve společnosti, přičemž se především také snaží najít příčiny tohoto nerovného postavení. Teoretici a teoretičky feminismu se tak snaží o to, aby si každý jedinec mohl vybrat svobodně způsob života, přičemž by se jedinec v tomto výběru neměl omezovat na roli, která mu byla připsána společností (Kadlecová nedatováno).

Feministická teorie se již od počátku snažila poukázat na to, že postavení žen a mužů ve společnosti je natolik rozdílné, že je třeba mu věnovat velkou pozornost. Feministická teorie se zabývá postoji skupin žen, které pochází z různého prostředí, ať už z geografického, kulturního a sociálního prostředí (Kodíčková 1998: 74). Feminismus za ústřední politické problémy, kterým je třeba se věnovat, považuje postavení žen ve společnosti, konkrétně tedy nerovnosti mezi muži a ženami. Feministická teorie se zabývá skutečností, že ženy jsou v současném světě vůči mužům znevýhodněny, přičemž toto

znevýhodněné postavení není dáno přirozenými či biologickými faktory. Feministická teorie konkrétně upozorňuje na to, že ženy nemají rovné postavení s muži, co se týče sféry zaměstnání, vzdělání či rodiny. Ve sféře zaměstnání jsou ženy nepřímo diskriminovány na základě toho, že vyšší pozice jsou pro ně nepřístupné a celkově nedostávají stejné platové ohodnocení za vykonávání zaměstnání jako muži. V kruhu rodiny jsou tak ženy diskriminovány na základě toho, že vykonávají domácí práce, za které nejsou placené a celkově tak nedostávají žádnou odměnu za to, že jsou odpovědné za celý chod domácnosti včetně toho, že se starají o své potomky a vychovávají je (Kodíčková 1998: 75).

Společnost feministickou teorii běžně chápe jako označení jakéhosi životního postoje žen, které usilují o rovnoprávnost s muži, přičemž chtějí dosáhnout nezávislosti na mužích. Takto je feminismus chápán především z důvodu svého historického kontextu. Termín feminismus v této podobě byl poprvé použit v roce 1895 v recenzi v časopisu. V průběhu času se samozřejmě pojem feminismu měnil a vyvíjel. Postupem času tak feministická teorie začala do svého myšlení více zahrnovat určité postojové komplexy. Konkrétně tak přání, aby se ženy mohly svobodně realizovat stejně jako muži, a to v rovnocenné spolupráci (Curran – Renzetti 2003: 339).

Jedním z nejdůležitějších pojmů, se kterým feminismus pracuje, je gender. Feministická teorie se domnívá, že všechna lidská činnost je genderově podmíněná (Kodíčková 1998: 75). Pod pojmem gender se skrývají společensky utvářené postoje a modely chování, které jsou přiřazovány členům ve společnosti na základě pohlaví. Tyto postoje a modely se tak dělí na mužské a ženské (Curran – Renzetti 2003: 58). Feminismus usiluje tedy především o genderovou rovnost. Genderová rovnost neznámá stejnost mužů a žen, ale naopak uznává odlišnosti a připisuje tak všem stejná práva. Genderová rovnost znamená, že budou zaručeny stejná práva, příležitosti a svobody pro všechny, jak muže, tak i ženy (Adra 2021).

Feministická teorie se zaměřuje na rovnost příležitostí pro každou ženu, aby mohl být rozvíjen její talent, aby mohly být realizovány její ambice a v neposlední řadě, aby mohla dosáhnout určitého stejného socioekonomického postavení jako muži. Politické aktivity, které se snaží nastolit větší rovnost, tak řadíme do veřejné sféry. Snahy feministických teoretiček a feministických teoretiků by tak postupně měly vést k tomu, že politické aktivity, které by měly vést k větší rovnosti, se budou zaměřovat na určité problémy, které mohou vyřešit současné vládní a sociální instituce. Feministická teorie usiluje především o to, aby rovnost de jure byla transformována na de facto. Cílem je tak přepracovat určité záležitosti, které byly dosud považovány za nepolitické do politických problémů vykořisťování, bezpráví či vyloučení. Jedná se tak například o ekonomiku, dále kulturu a také rodinný život. Tímto je tak zveřejňováno to, co bylo až doposud považováno za soukromé (Prins 2007: 2).

Moderní feministická teorie již od počátku představuje určitou teorii a praxi, která zpochybňuje jakékoliv vyloučení či marginalizaci žen jak v ekonomickém, sociálním a politickém životě. Feministické teoretičky tak počátku bojovaly proti přímé diskriminaci a snažily se vybojovat rovná práva a příležitosti žen ke vzdělání, ekonomické nezávislosti a také ke kontrole nad jejich vlastními těly (Prins 2007: 3). Feministická teorie se tak snaží definovat a kritizovat velmi složitou skutečnost, která řídí způsob, jakým myslíme, hodnoty, kterými se řídíme a v neposlední řadě také vztahy, které sdílíme (Dietz 1998: 378).

Důležité je dle mého názoru zdůraznit, že jádrem feminismu je rovnost mezi ženami a muži, a ne stejnost. Jak již bylo několikrát zmíněno, feminismus není o tom, aby ženy a muži byli stejní, ale aby si byli rovní. V této souvislosti bych v této kapitole chtěla zmínit, že feminismus, stejně jako vlastně všechny teorie či ideologie, se setkává s velkou řadou příznivců, ale také se spoustou kritiků. Jeden z nejvíce mylných a zavádějících názorů je ten, že jádrem feminismu je právě to, aby muži a ženy byli stejní. Existuje samozřejmě spousta dalších jiných důvodů, proč je feminismus tak často kritizován. Feminismus je

obecně velmi často spojován se silnými a našťvanými ženami, které jsou velmi často společností trestány. Dalším důvodem může být to, že ve společnosti panují obavy, že feminismus jednou dosáhne plně svého a muži tak ztratí veškerou svou moc, vliv, autoritu a také veškeré ekonomické příležitosti. Další vlna kritiky obviňuje feminismus z toho, že chce obecně změnit veškeré tradice, které byly postupem času vybudované a které jsou ve společnosti už dlouho zaseté, dále náboženské víry a také společností uznávané genderové role. Dle mého názoru asi největší kritika se na feminismus snáší z toho důvodu, že se společnost obává toho, že feminismus v závěru vlastně nepřinese žádné pozitivní účinky, ale naopak. Mnoho lidí zastává názor, že feminismus přinese naopak negativní dopady, pokud ženy dostanou stejná práva jako muži a budou si rovni, budou na stejné úrovni. Negativní dopady se tak odrazí jak ve sféře soukromé, tak ve sféře veřejné. Konkrétně se jedná o mezilidské vztahy, manželství, obecně společnost, kulturu, vzdělání, zaměstnání atd. (Caprino 2017). Dle mého názoru je velice důležité zmínit tyto body kritiky, kterým feminismus musí čelit. Už jen z těchto názorů je patrné, že ženy ve společnosti prostě nemají stejná práva jako muži a že ženy nejsou uznávány jako plnohodnotné občanky, což je vlastně jádrem této diplomové práce, zjistit, proč tomu tak je a jak se tomu snaží ženy v praxi vyhnout.

4.1 Jednotlivé proudy feminizmu a příčiny útlaku žen

Feminismus, stejně jako většina politických hnutí, má za sebou velmi dlouhý vývoj, který probíhal především v rámci třech základních vln. Počátky feminizmu se datují na konec 18. století. Každá vlna v rámci feminizmu je charakteristická jinými východisky a v každé vlně tak bylo usilováno o jiná práva (Kadlecová nedatováno). V první vlně, která probíhala počátkem 20. století, bylo hlavním cílem dosažení základních občanských práv, především tedy zde bylo úsilí vybojovat volební právo pro ženy, dále dosažení práva na vzdělání a také dosažení práva na majetek (Easton 2012: 99–100; Kadlecová nedatováno). Druhá vlna probíhala v 60. a 70. letech 20. století, přičemž v této vlně bylo základním tématem analyzovat příčiny nerovného postavení žen ve společnosti. I když hnutí

Sufražetek v první vlně bylo úspěšné a ženy legislativně nabyly stejných práv jako muži, ve společnosti stále přetrvávala nerovnost. Druhá vlna feminismu se tedy kořeny této nerovnosti snaží odhalit a spatřuje je tak v samotné výchově, historickém vývoji, postavení ženy v domácnosti, v manželství a v neposlední řadě také ve skutečnosti, že ženy nevykonávají placené zaměstnání. Jak již bylo zmíněno, postavení žen ve společnosti v této době je nerovné. Ženy jsou ve společnosti obecně podceňovány. Ženy nejsou rovnoprávně zastoupeny například v politice a odborech. Dalším znevýhodněním, kterým ženy musí čelit, je skutečnost, že za svou práci v domácnosti nejsou nijak finančně ohodnoceny. To, že ženy nejsou zaměstnané, ještě neznámá, že práce v domácnosti a péče o děti by měla být méněcenná. Druhá vlna feminismu je tak charakteristická tím, že ženy bojují za svá reprodukční práva, za rovnoprávnost v oblasti zaměstnání, dále bojují za rovnoprávnost v oblasti sportu a v neposlední řadě bojují také za rovnoprávnost v oblasti vzdělání. Druhá vlna je také charakteristická tím, že feministické teoretičky této doby kritizují především patriarchální nastavení společnosti. Do předmětu kritiky se tak například dostávají především instituce, které dle teoretiček druhé vlny feminismu fungují na patriarchálním principu – konkrétně například instituce rodiny, školství a média. Třetí vlna má své počátky v 90. letech, přičemž tato vlna je charakteristická především kritikou předchozí generace za to, reprezentují pouze bílé ženy, které jsou heterosexuální a které pocházejí ze střední třídy (Kadlecová nedatováno).

S jednotlivými vlnami feminismu se ruku v ruce vyvíjely také jednotlivé proudy feminismu. Základně rozlišujeme 3 hlavní proudy feminismu – liberální feminismus, radikální feminismus a marxistický, též také socialistický feminismus. Jednotlivé proudy feminismu je možné také dle různých teoretiků a teoretiček dále vnitřně dělit. Například radikální feminismus dle Rosemarie Tong (2014: 2) může být vnitřně rozdělený na 2 podproudy a to na radikálně-libertariánské feministické teoretiky a teoretičky a na radikálně-kulturní feministické teoretiky a teoretičky.

Liberální feminismus má své základy v liberalismu jako takovém (Tong 2014: 11). Liberální feministické teoretičky tak feminismus kritizují už jen z důvodu jeho teoretických základů a také z důvodu jeho pohledu na fungování společnosti. Liberalismus vidí jednotlivce ve společnosti jako individuálního aktéra (Gerson 2002: 794). Liberalismus rozděluje život ve společnosti na 2 sféry – na sférou soukromou a na sféru veřejnou. Vytyčují tak hranici mezi tím, kde stát legálně zasahovat může a mezi tím, kde stát zasahovat legálně nemůže (Wendell 1987: 81). Sféra soukromá je tak spojena s lidským tělem a emocemi jednotlivce, přičemž v této sféře se tak primárně vyskytují především ženy se svými potomky. Veřejná sféra je naopak sférou, kde se pohybují jednotlivci individuálně, přičemž tato sféra je především spojena s muži (Gerson 2002: 794).

Liberální feministické teoretičky usilují především o to, aby byly zajištěny individuální práva člověka a aby bylo jedincům ve společnosti umožněno uplatňovat svou autonomii. Liberální feminismus bojuje za rovnoprávnost žen, aby bylo ženám umožněno prosazovat se ve společnosti stejně jako muži dle svých individuálních zájmů. Konkrétně tak liberální feminismus usiluje o to, aby ženy nabyly rovného volebního práva a také práva na vzdělání (Gerson 2002: 794; Tong 2014: 11). Mezi hlavní politické závazky liberálního feminismu tak patří podpora většího sebeuznání žen a uvědomění si vlastních hodnot jako jednotlivců, dále podpora rovnosti příležitostí, podpora rovného vzdělávání dívek a chlapců, ukončení sexuálních předsudků a de facto diskriminace žen. Všechny tyto politické závazky jsou dle liberálního feminismu velice důležité při cestě za osvobození žen (Wendell 1987: 66).

Zastánci liberálního feminismu tak věří v sílu vzdělávání jako prostředku sociální reformy a také jako prostředku, který je důležitý pro lidské naplnění. Vzdělání dívek a žen by mělo být tedy stejné jako vzdělání, které je poskytováno chlapcům a mužům. V neposlední řadě liberální feminismus usiluje také o to, aby bylo zajištěno a respektováno soukromí a svoboda žen (Wendell 1987: 66). Liberální feminismus vždy usiloval především o to, aby byly ženy zrovnoprávněny na základě zákonných práv. V posledních letech se objevuje

také požadavek na ukončení de facto diskriminace na základě pohlaví, přičemž liberální feminismus k dosažení tohoto cíle vidí jako nápomocný prostředek stát (Wendell 1987: 66). Liberální feminismus zastává názor, že ženy jsou stejně racionální bytosti jako muži. Z tohoto důvodu by tak ženy měly mít nárok na stejná práva, jako mají muži. Liberální feminismus se však nezabývá soukromou sférou. Zabývá se pouze sférou veřejnou, protože se spoléhá na individualismus, sledování svých osobních zájmů a také na spravedlivost demokracie. Liberální feminismus prosazuje úplnou rovnost žen a mužů na základě tradičních hodnot ve společnosti (Kodíčková 1998: 75).

Na liberální feminismus se snáší vlna kritiky hned z několika důvodů. Prvním bodem kritiky je samotný koncept individualismu, který je založen na maskulinitě. Nikdy tak nemůže dojít ke zlepšení situace žen jakožto skupiny. Vlastnosti, které jsou tradičně přisuzovány mužům, jsou tak považovány za normu, která je nezpochybnitelná. Druhým bodem kritiky je skutečnost, že ženy nemohou nabýt mužských vlastností, proto v konkurenci s muži tak nikdy neobstojí. Třetí bod kritiky se zaměřuje na ženskou úlohu v soukromé sféře. Pokud by ženy tedy získaly stejný status jako muži, čímž by tak byly osvobozeny od povinností, které musí vykonávat v soukromé sféře, kdo by tedy poté zajišťoval samotné fungování soukromé sféry? (Kodíčková 1998: 75).

I když liberální feminismus bojuje za určitou rovnoprávnost žen a mužů, tak nemůžeme říci, že nabízí nějaké řešení. Spíše naopak, je stále součástí problému nerovného postavení žen a mužů ve společnosti. Liberální feminismus poskytuje pohled na rovnost jedince, který je tržně-orientovaný. Jak již bylo zmíněno, i když určitým způsobem bojuje za svobodu volby jednotlivce a odsuzuje diskriminaci, nevěnuje se však velmi důležitým socioekonomickým otázkám, které jsou příčinou nedosažitelnosti svobody pro většinu žen. Mohlo by se zdát, že liberální feminismus tak umožňuje pouze velmi malé skupině žen budovat nějaký kariérní vzestup. Skutečným cílem liberálního feminismu tak není skutečná rovnost, protože usiluje o sociální diverzifikaci namísto usilování o úplné zrušení sociální hierarchie (Arruza – Bhattacharya – Fraser 2020: 15–16).

Feministické teoretičky, které zastávají tento názor, ho v praxi ilustrují na prezidentských volbách ve Spojených státech amerických v roce 2016. Tyto volby dle tohoto názoru bychom mohli považovat za poměrně zdrcující porážku pro liberální feminismus. Hillary Clintonová tyto volby prohrála a to z toho důvodu, že byla zosobněním prohlubující se propasti mezi vzestupem žen, které se pohybují v elitních kruzích, na vysoké posty a mezi zlepšením života převážné většiny (Arruza – Bhattacharya – Fraser 2020: 9).

Radikální feminismus na rozdíl od liberálního feminismu jde mnohem více do hloubky a více pátrá po kořenech útlaku žen. Radikální feministické teoretičky kritizují především patriarchální uspořádání společnosti. Pro patriarchální systém je charakteristická moc, dále dominance a v neposlední řadě hierarchie a konkurence. Dle teoretiků a teoretiček radikálního feminismu nestačí pouze přenastavit právní a politické struktury patriarchátu, ale je třeba především proměnit, a to důkladně, sociální a kulturní instituce – konkrétně rodinu a také náboženství. Patriarchát obecně přisuzuje ženám a především jejich kvalitám nižší hodnotu. Ženy jsou dle patriarchátu charakteristické jemností, skromností, pokorou, podporou, empatií, citlivostí, nešikovností atd. Naopak muži jsou charakterističtí asertivitou, agresivitou a racionalitou, se kterou se pojí dále schopnost logicky a analyticky myslet. Muži jsou také dle patriarchátu schopni ovládat své emoce, zatímco ženy ne. Patriarchát tak vnucuje ženám jakousi falešnou či neautentickou ženskou povahu. Když se ženy proti této povaze vzbouřily, mnoho žen tak našlo svou pravou povahu ženskosti, která je přirozená a autentická (Tong 2014: 2–3).

Dle liberálního feminismu je tak základní mocenský vztah ve společnosti udáván vztahem mezi státem a občany (Kodíčková 1998: 76). Radikální feminismus tuto myšlenku odmítá. Jako základní mocenský vztah ve společnosti vidí sexistickou nadvládu mužů nad ženami, přičemž stát je součástí této nadvlády. Feministické teoretičky povětšinou odmítají instituci státu, protože nemůže splňovat feministické požadavky už jen z toho principu, že byl vytvořen tak, aby sledoval maskulinní zájmy. Radikální feministické teoretičky tak vidí

v instituci státu a v mužích své primární nepřátele. Dle názoru radikálních feministických teoretiček se tak ženy v politice musí naučit bojovat stejně tvrdě jako muži. Chtějí tím tak vyloučit možnost, že by byly uplatňovány měkčí metody, které do politiky chtějí vnést ostatní feministické proudy, přičemž jejich základním cílem je tak zmírnit napětí mezi státy navzájem (Kodíčková 1998: 76).

Marxistický feminismus vychází z Marxovy teorie, konkrétně tedy z Marxovy analýzy socioekonomických podmínek. Marxistický feminismus vidí základní problém v nerovném postavení žen ve společnosti v kapitalistickém uspořádání společnosti. Soukromé vlastnictví bylo založeno především na vlastnictví výrobních prostředků, které vlastnili muži. Kapitalismus tak sám o sobě vytváří pravidla, která dávají do rukou mužů mnohem větší privilegia než ženám. Aby byly ženy osvobozeny, je tak důležité svrhnout kapitalismus a nahradit ho socialistickým systémem, který zapříčiní zrušení soukromého vlastnictví, což povede k velmi důležitému bodu, že ženy nebudou již nadále ekonomicky závislé na mužích, čímž budou svobodné stejně jako muži. Mimo jiné, marxistické feministické teoretičky zastávají také stejný názor jako radikální feministické teoretičky, a to ten, že zdrojem ženského útlaku je patriarchát (Tong 2014: 4). Marxistické feministické teoretičky se snaží odhalit patriarchální a kapitalistické základy liberálního státu, přičemž se snaží odhalit také útlak, který je neodmyslitelnou součástí sexuální dělby práce. Další příčinou nerovného postavení žen a mužů může být stát, který jistým způsobem chrání patriarchát jako mocenský systém, dále také samotný kapitalismus a rasismus. Marxistické feministické teoretičky se mimo jiné domnívají, že na útlaku žen se podílí také stát. Myšlenka, že stát přisuzuje jednotlivcům určitá občanská práva, je pouze předstíranou příhodnou ideologií, která slouží k jakémusi zastínění skutečnosti, že muži jsou dominantní vládnoucí třídou. Radikální feministické teoretičky zastávají názor, že ženy mohou být osvobozeny pouze tehdy, když bude liberální stát svržen a bude odstraněna jeho kapitalistická a patriarchální struktura. Ruku v ruce s tímto také skončí sexuální dělba práce (Dietz 1998: 384).

Marxistické feministické teoretičky tak zkoumají především postavení ženy v rodině a na pracovním trhu. Marxistické feministické teoretičky také kritizují liberální feminismus a odhalují další nedostatky v jeho myšlení. Zaměřují se na mainstreamový pohled na práci žen a spoléhání se na právo, stát, zájmové skupiny a v neposlední řadě na státní reformy, které jsou považovány za zdroj sociální spravedlnosti a individuální rovnosti. Marxistický feminismus tak odhaluje sociálně konstruovanou povahu ženské práce, která ženy vykořisťuje a která mimo jiné zpochybňuje liberální předpoklad, že reprezentativní vláda je tak jediným správným útočištěm pro legislativního rozhodčího sociálních změn (Dietz 1998: 384).

Marxistický feminismus tak bojuje proti dvojímu pracovnímu úvazku, kterému musí žena čelit. Ženy, které vykonávají zaměstnání, musí v soukromé sféře čelit skutečnosti, že vykonávají neplacenou práci v kruhu rodiny. Ženy musí pečovat o děti, starat se o své blízké, kteří jsou slabí či nemocní, dále se ženy musí obecně starat o chod domácnosti a komunikaci v rodině. V neposlední řadě tak ženy v kruhu domácnosti musí poskytovat emocionální, materiální a sexuální služby mužům. Marxistické feministické teoretičky se tak domnívají, že do ekonomického systému je třeba započítat i tuto hodnotu ženské práce, kterou žena vykonává v kruhu rodiny a za kterou není odměňována. Marxistický feminismus tak kritizuje kapitalistické uspořádání společnosti, protože nutí ženu vstupovat do rodinných vztahů, především z ekonomických důvodů, ve kterých se žena stává závislou na muži. Žena tak ztrácí vlastní kontrolu nad pracovní činností, ale také nad svou sexualitou a reprodukcí. Systém kapitalistického patriarchátu tak udržuje ženu v závislém postavení, přičemž toto závislé postavení ženy mužům zcela vyhovuje (Kodíčková 1998: 76).

4. 2 Občanství optikou feministické teorie

Od 70. let 20. století feministické teoretičky kritizovaly společný předpoklad liberální a republikánské tradice občanství, především v souvislosti oddělení soukromé a veřejné sféry. Republikánská tradice vnímá veřejnou sféru především jako oblast svobody a rovnosti, ve které se mužští občané zapojují do

uvažování o společném dobru a rozhodují o tom, co je a není spravedlivé. Politická sféra tak musí být chráněna před soukromou sférou, ve které se vyskytují především ženy. Tímto je ženám tak odepřeno občanství, protože jsou odsunuty do sféry domácnosti. Feministické teoretičky kritizovaly toto rozdělení především z toho důvodu, že takové rozdělení je výsledkem politických rozhodnutí ve veřejné sféře (Stanford Encyclopedia of Philosophy 2017).

Jako druhý bod kritiky občanství ze strany feministické teorie bych zde zmínila zdánlivou genderovou neutralitu občanství. Mnoho teoretiků zastává názor, že samotné občanství jako koncept je genderově neutrální. Potíž je však v tom, že koncept občanství je ale hluboce genderový. Z tohoto důvodu je tak feministická teorie proti tomuto tvrzení zaujatá. Feministická teorie je obecně zaujatá proti tvrzení, že občanství by mělo být neutrální (Lister 2003: 1–4). Tato skutečnost způsobuje poměrně závažné problémy s pochopením samotného konceptu občanství. Existuje samozřejmě několik různých debat na toto téma a několik možných návrhů, jakým způsobem by bylo a nebylo možné gender začlenit do občanství. Právě tyto debaty se zdají být hlavním ukazatelem toho, že feministická teorie pochopitelně chápe koncept občanství rozdílně, především tedy vztah mezi soukromou a veřejnou sférou (Walby 1994: 379).

Koncept občanství jako takový je velmi často kritizován především za to, že je považován za tradičně mužskou doménu. Feministické teoretičky proto vyžadují, aby byl gender do teorie občanství zařazen. Pokud bude gender zařazen do teorie občanství, tak bude možné správně porozumět pojmu občanství v rámci dynamiky genderových vztahů (Cela 2015: 110–111). Občanství jako takové je zpochybňováno téměř na všech úrovních. Je zpochybňován samotný význam občanství, jeho politické uplatnění a v neposlední řadě jsou zpochybňovány také důsledky pro společnost (Lister 2003: 3–4). Feministická teorie obecně kritizuje pojetí občanství, které je chápáno pouze jako produkt všemožných zákonů různých zemí. Feministická teorie chápe toto převažující pojetí občanství jako jakýsi produkt společnosti, která své společenské standardy utvářela na základě

privilegovaných bílých mužů, kteří jsou heterosexuální a nemají žádné zdravotní znevýhodnění (Gabrielová 2017: 76).

Občanství jako koncept je velmi závislé na kontextu, protože významy občanství se liší podle různých sociálních, politických a kulturních kontextů. Dalším předmětem sporu je otázka, zda je občanství definováno především právy nebo povinnostmi a jejich povahou. V neposlední řadě se také objevují nové typy občanství, které bychom měli rozlišovat – například kulturní, ekologické či intimní občanství. Všechny tyto pohledy na občanství, jeho sporné povahy je důležité zmínit, protože jsou důležitým bodem pro feministickou analýzu významu, omezení a v neposlední řadě také pro potenciál tohoto pojmu. Za zdánlivou genderovou neutralitou se ve značné části literatury skrývá muž občan, jehož agendu určují jeho zájmy a také obavy. Tímto jsou tak ženy tradičně vyloučeny z tohoto konceptu, tudíž základní otázkou, kterou feministická teorie v souvislosti s občanstvím řeší, je, zda je vůbec možné přeformulovat ideál občanství, který je tradičně založený na vyloučení žen, tím způsobem, že ženy budou zahrnuty (Lister 2003: 3–4). Feministická teorie tak usiluje o to, aby byl podporován přístup k občanství, jak v rovině teorie, tak v rovině praxe, který dává náležitou shodu ženskému zastoupení, místo toho, aby nás viděl jednoduše jako oběti diskriminačních a represivních politických, ekonomických a sociálních institucí, které ovládají muži (Lister 2003: 6).

Druhý bod kritiky občanství ze strany feministické teorie souvisí s liberálním pojetím jedince, který je chápán jako racionální jedinec a potřeby a schopnosti jedince jsou individuální a jsou nezávislé na společenských a politických podmínkách. Společnost by tak jedincům měla zajistit svobodu a možnost realizovat své zájmy a schopnosti (Dietz 1998: 379). Feministické teoretičky tak kritizují především liberální pojetí jednotlivce jako racionálního a nezávislého aktéra, protože toto pojetí vylučuje či naopak začleňuje poměrně vysoké náklady, aby se mohly ženy či také jiné menšiny do občanství začlenit (Honohan 2017: 10). Liberální model občanství tak sám o sobě dává přednost soukromé sféře, kdy formální práva jednotlivců zajišťují ochranu soukromé sféry

před vnějšími zásahy, přičemž umožňují svobodné prosazování konkrétních zájmů jednotlivců (Stanford Encyclopedia of Philosophy 2017).

V této problematice je důležité znovu zopakovat, že i když všichni jednotlivci mají zákonem přisouzena univerzální práva, tak každý z nás má jiné předpoklady k tomu, aby svá občanská práva využíval a tím tak rozvíjel své aktivní občanství. Těmito konkrétními předpoklady jsou vzdělání, pohlaví, gramotnost, kapitál, kulturní kapitál, věk apod. (Rogers 2007: 160). I když máme všichni stejné možnosti, tak záleží především na způsobu, jak tyto možnosti sami využijeme. Ve skutečnosti, v reálném životě tak můžeme vidět, že ženy občanky nemají stejné postavení jako muži občané, tím pádem nemají ani stejné příležitosti a možnosti, které mohou využívat (Gabrielová 2017: 76). Feminismus od počátku usiloval o to, aby bylo zajištěno univerzální občanství, což tedy znamená, že je legislativně i formálně zajištěna rovnost, která je platná pro všechny jedince, a to bez ohledu na jejich pohlaví, rasu, gender, třídu, sexuální orientaci nebo bez ohledu na nějaké tělesné znevýhodnění (Gabrielová 2017: 76). Na druhou stranu se ale ve feministické teorii objevuje přístup diferencovaného univerzalizmu. V teorii občanství tak tento přístup kombinuje univerzální požadavky s požadavky na začlenění určité odlišnosti. Tento přístup je tak důležitý v souvislosti s požadavky, aby ženy a muži měli stejné občanství. Ženy tak mohou přijmout požadavky univerzalizmu, který je založen na principu rovnosti mužů a žen, nebo se mohou vydat opačným směrem, který je založen naopak na odlišnosti žen od mužů. Feministická teorie se tak snaží o rekonstrukci univerzálního občanství na základě začlenění genderu a také pluralismu. Diferencovaný univerzalizmus tak nabízí ženám rovné postavení s muži na základě jejich odlišnosti (Hampejsová 2007: 99–101). Univerzalistický model občanství byl mimo jiné podnícen určitými obavami, že rozšíření občanských práv na vyloučené skupiny, do kterých patřily i ženy, se nepromítlo do rovnosti a plné integrace (Stanford Encyclopedia of Philosophy 2017).

Feministické teoretičky a teoretici se v pohledu na roli práv jedince velmi liší. Liberální feminismus na práva člověka velmi dbá, téměř každý reformní program liberálního feminismu se zaměřuje na práva jednotlivce jako na hlavní bod celého programu. Socialistický feminismus naopak zdůrazňuje roli sociálních práv při oslabování patriarchální moci a posilování postavení žen jako politických občanek. Feministické teoretičky v mnoha zemích se tak odvolávají na pozdější mezinárodní právní diskurz, který by měl řešit především genderovou nerovnost, a který požaduje plnohodnotný občanský status (Lister 2003: 18).

Občanství ve veřejné rovině, v politické rovině, je podle feministické teorie často spojováno s muži, kteří se ve veřejné sféře realizují prostřednictvím aktivního využívání svých občanských práv, zatímco občanství v rovině soukromé, která stojí mimo tu rovinu politickou, je spojováno s ženami, které v této sféře svá občanská práva využívají spíše pasivně. Jak již bylo několikrát zmíněno, ženy jsou tedy z veřejné sféry velmi často vylučovány a není jim umožněno na veřejné sféře plně participovat, což je vlastně příčinou toho, že obecně jakákoliv aktivita mimo veřejnou sféru není uznána jako plnohodnotná a není jí věnováno tolik pozornosti, kolik by jí mělo být věnováno (Gabrielová 2017: 76). Nejčastěji jsou tak ženy z veřejné sféry vylučovány prostřednictvím nepřímé diskriminace a to tak, že jsou na svých občanských právech kráceny, tím, že je blokován jejich vstup do politiky, dále například na pracovní trh či akademickou půdu. V dnešní moderní společnosti by ženy měly mít stejnou šanci ve veřejné sféře uspět jako muži (Tong 2014: 2).

Občanství jako takové má tendenci se jevit jako stejné pro každého jedince v každém kontextu. Ženy a jejich role jako občanek jsou ale velmi často stereotypní. Z tohoto důvodu je také nutné, aby občanství bylo předefinováno tak, aby byla zahrnuta role žen v domácnosti jako složka aktivního občanství (Rogers 2007: 169). Pokud má být zachována a zároveň posilována politická a také kulturní soudržnost společnosti a určitá solidarita aktivního občanství, tak je naprosto nezbytné, aby byla vytvořena kolektivní identita, která bude zahrnovat muže i ženy. Je tedy nutné pomoci ženám i mužům, rozvíjet své kompetence,

keré se postupem času promítnou do jednotlivých identit a tím si tak udrží občanství (Rogers 2007: 164). Důležitou otázkou však je, zda je občanství schopno naplno uznat různé identity, které ženy současně drží, a které se také různě mění. Důležité je si také uvědomit, že občanství, ať už jako myšlenka či jako praxe, může mít jak pozitivní, tak negativní konotace. Občanství může být vyjádřeno jako jakýsi kulturní proces podrobování určitým mocenským vztahům, které vytvářejí souhlas prostřednictvím systémů určitého dohledu, dále disciplíny, kontroly a správy (Lister 2003: 4).

Občanská diskuze dala prostor pro větší roli sociálních skupin a také komunit, přičemž zdůraznila především úzké propojení aktivní participace v rámci těchto komunit. Důležitou otázkou, která se objevuje, je, koho jako „feministické občany“ bychom měli považovat za součást naší komunity? Měli bychom usilovat o globální spravedlnost pro všechny ženy na celém světě? Nebo bychom se měli především starat o naše spoluobčanky tak, jak by to asi vyžadovala naše občanská odpovědnost? (Prins 2007: 1).

I když je kritika ze strany marxistického feminismu poměrně obsáhlá, co se týče nerovného postavení žen ve společnosti, příčin tohoto nerovného postavení, práv jednotlivce apod., tak bychom jen stěží hledali nějaké rozsáhlé vyjádření k občanství, protože většina marxistických teoretiků odmítá občanství jako buržoazní metaforu, která je prázdná a formální. Marxistické feministické teoretičky tak pojem občanství velmi zobecňují. Pojem občanství jako takový bychom v jejich slovníku jen těžko našli, stejně tak pojmy jako například participace, akce, demokracie, komunita či politická svoboda, které jsou s tímto pojmem velmi úzce propojeny. Aby však nedošlo k jisté křivdě, pokud marxistické feministické teoretičky o občanství jako takovém již diskutují, obvykle je tento koncept spojován s prací, třídním bojem, socialistickou revolucí a v neposlední řadě také nástupem jistých sociálních změn a ekonomických podmínek. Dle názoru marxistických feministických teoretiček je tak skutečné občanství realizováno společným vlastnictvím výrobních prostředků a také ukončením útlaku, ke kterému dochází ve vztazích reprodukce. Tyto myšlenky

jsou spojeny s nutností revoluční akce a vymýcením patriarchálního uspořádání společnosti. Marxistické feministické teoretičky se tak velmi často uchylují k tomu, že politiku redukují na revoluční boj, ženy redukují na kategorii jakýchsi „reproduktorek“ a svobodu redukují na realizaci ekonomické a sociální rovnosti a také na svržení přirozené nutnosti. Marxistický feminismus se sice zabývá porevolučním uspořádáním společnosti, kdy si všichni budou rovni, ale tato vize však není úplná. Ekonomická rovnost sice nastane, ale politická však ne. Společnost budou sice tvořit svobodní a autonomní jedinci, nebude se však jednat o politiku občanů (Dietz 1998: 385–386).

Dochází tak k tomu, že není věnována pozornost velmi důležitým politickým otázkám, jako jsou například otázky typu, co je to vlastně politická svoboda a co to znamená být občanem. V této rovině je dle mého názoru důležitý názor maternalistických feministických teoretiček. Maternalistické feministické teoretičky usilují o to, aby byly přehodnoceny myšlenky jak liberálního, tak marxistického feminismu, především tedy jejich pohled na občanství, přičemž bychom se měli ubírat k pojetí ženského politického vědomí tím směrem, že je založen na jistých činnostech ženské soukromé sféry, a to především v mateřství. Dále se domnívají, že toto není skutečně osvobozující a dostatečná podmínka pro feministickou politiku. Ženy musí být oslovovány jako matky, ne jako účastnice ve veřejné sféře, a také ne jako členové ekonomických a společenských uspořádání. Maternalistické feministické teoretičky odmítají pojetí občana jako individuálního nositele určitých práv, které jsou chráněny státem. Toto pojetí občana je pro maternalistické feministické teoretičky velmi nekorektní z morálního hlediska, protože se zřetelně jedná o mužskou koncepci osoby, která je ztvárněná jako nezávislá, egoistická a ekonomická bytost. Maternalistické feministické teoretičky tak tvrdí, že zbývá pouze vize občanů jako jakýchsi marketérů a uchazečů o zaměstnání, kteří svou občanskou činnost realizují pouze nějakým členstvím v zájmových skupinách. Maternalistické feministické teoretičky tak popírají individualistickou, na právech založenou, smluvní koncepci občanství a také pohled na veřejnou sféru jako soutěž. Maternalistický

feminismus je vyloženě navrhnutý pro to, aby čelil tomu, co shledává jako vyprahlé a nepředstavitelné vlastnosti liberálního pohledu, který převládá. Maternalistický feminismus má tak ztvárňovat určitý alternativní smysl pro občanskou ctnost a také občanství (Dietz 1998: 386–387).

5 SOUKROMÁ A VEŘEJNÁ SFÉRA

V této kapitole se budu zabývat tím, co to vlastně soukromá a veřejná sféra znamená. Nejprve se zaměřím na to, proč soukromá a veřejná sféra vlastně vůbec existuje a jakou roli hraje v klasickém politickém myšlení. Poté se zaměřím specificky na to, jak soukromou a veřejnou sféru chápe feministická teorie. V této kapitole se budu zabývat také tím, jak se mocenské mechanismy mezi sférami prolínají, respektive, jaké skryté mocenské mechanismy pronikají z veřejné sféry do sféry soukromé.

Soukromá a veřejná sféra se konstituovala se vznikem moderní společnosti. Veřejná sféra tak označuje prostor, který je politický a ve kterém dochází ke styku svobodných jedinců, zatímco soukromá sféra je označována jako společenský prostor, který je spojován nejčastěji s domovem, či s rodinou (Elshtainová 1999: 20; Havelková 1995: 25). Aspekty jak veřejného, tak soukromého života jsou spojeny především s morálkou, dále s lidskými možnostmi a činnostmi a jejich hodnocením a ctností. Dále jsou spojeny s jednotlivými cíly a účely jistých alternativních způsobů společenské organizace. Rozlišování mezi soukromou a veřejnou sférou je tak základní princip, který se objevuje téměř ve všech společnostech (Elshtainová 1999: 20–21). Tato hranice mezi soukromou a veřejnou sférou se tak může na první pohled jevit jako přirozená, ve skutečnosti však je ale velmi problematická, protože je specifická, ať už pro pohlaví či kulturu (Yuval-Davis 1997: 12).

Obecně ve společnosti panuje předpoklad, že je poměrně snadné odlišit od sebe soukromou a veřejnou sféru, protože máme poměrně spolehlivý základ pro oddělení toho, co je soukromé od toho, co je politické. Obecně bychom také mohli říci, že soukromá sféra je označována jako sféra společenského života, kde jakýkoliv zásah do svobody člověka vyžaduje zvláštní opodstatnění. Naproti tomu veřejná sféra je považována za sféru života, která je považována za více obecně a oprávněně přístupnou svobodným jedincům (Okin 1998: 116–117). Existují samozřejmě také určité nejasnosti v souvislosti s tímto označením – soukromá/veřejná sféra, protože pojem soukromý/veřejný označuje rozdíl mezi

státem a společností, ale také rozdíl mezi zahraničním a domácím životem (Okin 1998: 117).

Koncept soukromé a veřejné sféry se stal ústředním bodem západního politické myšlení už v 17. století (Okin 1998: 116). Již v minulosti tedy vzniklo oddělení činností, které jsou veřejné, od činností, které do veřejné sféry nepatří a které zahrnují pouze jednu nebo málo osob. Za počátky rozdělení soukromé a veřejné sféry můžeme považovat antické Řecko, kdy politický, tedy veřejný život probíhal v rámci polis a soukromý život probíhal v rámci rodiny. Důležité je zmínit, že svobodný prostor nutně souvisel s aktivitami, které byly umístěny do soukromé sféry, ale Řekové považovali soukromou sféru jako takovou za oblast nsvobody. Domácnost a rodina byla tak charakteristická produkcí a reprodukcí. Veřejná sféra byla tedy oblastí politiky, svobodnou oblastí, ve které jedinec mohl svobodně uplatňovat své občanství. Společenský život byl tak rozdělen na veřejnou oblast politiky a na soukromou oblast, která byla charakteristická rodinnými a ekonomickými vztahy. Byla stanovena hranice mezi tím, co je otevřené a zjevné – tedy veřejná sféra života a tím, co je skryté a zahalené – soukromá sféra. Jak již bylo zmíněno, jedinec mohl být svobodný ve veřejné sféře, ale v soukromé sféře byl nsvobodný. Již v antickém Řecku byla veřejná sféra vyhrazená především pro muže, kteří byli tedy chápáni jako svobodní občané, kteří mohou mluvit „politickou řečí“. Ženy spolu s otroky byly vykázány do sféry soukromého života. Ženy nebyly chápány jako „veřejné bytosti“ a nemohly se tak k aktuálním veřejným událostem vůbec vyjadřovat. Důvodem, proč byly ženy vyloučeny z veřejné sféry již v této době, jsou vlastnosti, se kterými byly ženy odjakživa spojovány – zranitelnost, bezmocnost, iracionalita, závislost atd. Tyto vlastnosti, které jsou historicky ženám připisovány, tak zkrátka nebyly chápány jako vlastnosti, které jsou vhodné pro politiku (Elshtainová 1999: 24–28).

O významu a možnostech uplatnění konceptů „veřejný“ a „soukromý“ existuje rozsáhlá diskuze. Pro některé teoretiky jsou to základní pojmy, které strukturují způsoby života jednotlivce. Tyto pojmy tak pomáhají vytvořit jakési

mravní prostředí člověka i určitých skupin, přičemž udávají, jaké normy jsou vhodné a jaké činnosti jsou důstojné. Tyto činnosti jsou ale jistým způsobem regulovány, především v oblasti samotného pojetí lidského života, v oblasti sexuálních vztahů, dále v oblasti prosazování rodinných povinností, ale také v oblasti politické odpovědnosti. Důležité je zmínit, že samotný obsah, význam, ale také rozsah veřejného a soukromého se mění, především z hlediska, zda jsou jakési ctnosti politického života a hodnoty soukromého života bohaté. Mění se ale také podle toho, zda se vytratil normativní význam (Elshtainová 1999: 20–21). Přístupy různých teoretiků k tomu, co je možné zařadit do sféry soukromé a veřejné se liší. Někteří považují soukromou za oblast, ve které dominuje rodina, jiní považují soukromou sféru za oblast, která není financována či nespadá pod sféru vlivu státní kontroly. Někteří také považují soukromou sféru za oblast, ve které je možné využívat svůj volný čas, rozvíjet a vylepšovat sebe sama či rozvíjet nějaké duchovní aktivity (Yuval-Davis 1997: 12).

Pokud je soukromá sféra oblastí, ve které je jedinec autonomní, je možné aplikovat tuto skutečnost na téměř všechny sociální sféry, ve které všichni lidé, nejen ženy, mohou jednat jako součást těchto sociálních struktur a kolektivů, přičemž stejně tak mohou jednat jako nezávislí individuální aktéři, ať už v rodinné, občanské či politické oblasti. V závislosti na preferencích a zájmech lidí, volnočasové aktivity, lze trávit v kruhu rodiny, v kruhu blízkých přátel, ale také například s odborovými svazy, církevními nebo etnickými sportovními sdruženími. V neposlední řadě bychom do těchto aktivit mohli zařadit také členství v městské radě. Důležité je zmínit, že každá sociální sféra je protkána politickými mocenskými vztahy, které mají vlastní určitou dynamiku (Yuval-Davis 1997: 13). Soukromá sféra tak sloužila především k ochraně určité morální nezávislosti, která do jisté míry reguluje schopnost ženy rozhodovat o tom, co dává jejímu životu smysl a hodnotu (Stanford Encyclopedia of Philosophy 2017a).

Teoretiky, kteří debatují o existenci veřejné a soukromé sféry, bychom mohli rozdělit do několika skupin. První skupinou jsou teoretici, kteří již v minulosti chápali rozlišení mezi veřejnou a soukromou sférou jako způsob vyobrazení společenské reality na jedné straně, ale také jako teoretický, morální a především politický požadavek na straně druhé. Druhou skupinou jsou teoretici, kteří problematiku soukromé a veřejné sféry upozadují, například z toho důvodu, že ve společnosti se existence těchto dvou sfér zkrátka předpokládá a není třeba se tomuto tématu podrobněji věnovat. Třetí skupinu tvoří teoretici, kteří jsou přesvědčení o tom, že by se soukromá sféra měla integrovat do sféry veřejné. Čtvrtou skupinu představují požadavky na privatizaci veřejné sféry, přičemž by tak politika měla podléhat standardům, ideálům a cílům, které jsou typické pro sféru soukromou. Předposlední skupinu tvoří názory, že soukromá a veřejná sféra by měly být striktně odděleny, přičemž soukromá sféra je chápána instrumentálně, přičemž tvoří nezbytný základ pro sféru veřejnou, ale jsou do ní zahrnuty lidské aktivity, které jsou chápány jako méněcenné. Poslední skupinu tvoří požadavky pro zachování hranic mezi sférami, ale je však nezbytně nutné, aby hranice byly jistým způsobem rekonstruovány (Elshtainová 1999: 19–20). Vztah mezi soukromou a veřejnou sférou je velmi důležitý ve vztahu k ženským občanským právům, protože právě struktura soukromé a veřejné sféry je z hlediska celkového postavení žen a z hlediska občanského statusu žen naprosto zásadní (Walby 1994: 385).

5.1 Kritika soukromé a veřejné sféry podle feministické teorie

Diskuze na téma dichotomie mezi soukromou a veřejnou sférou probíhá déle než dvě desetiletí, přičemž tato problematika je aktivně diskutována v mnoha vědeckých oborech. Rozdíl mezi veřejným a soukromým sektorem je tak terčem důsledné feministické kritiky (Higgins 1999: 847). Feministickou teorii a výzkum tato diskuze zaujala především v okamžiku, kdy se objevilo dílo Jürgena Habermase – *Strukturální přeměna veřejnosti*. Feministická teorie se tak snaží nejen o rekonstrukci této zavedené dichotomie, ale snaží se také o vyvinutí vlastního feministického konceptu soukromé a veřejné sféry. Ústředním tématem

feministické teorie v souvislosti s dichotomií soukromé a veřejné sféry, bylo především rozpad a překračování hranic mezi sférami navzájem (Mueller – Wischermann 2004: 184). Feministické teoretičky v první řadě tak tento koncept používají k označení určité soukromé zóny osobního soukromí, která je chráněna před státní regulací. Za druhé je tento koncept používán také v souvislosti s osobní autonomií, které odkazuje na svatost domova a rodiny, kdy je zaručen určitý stupeň právní ochrany (Higgins 1999: 847).

Vyloučení žen z veřejné politické sféry bylo ústředním tématem pro feministickou teorii již v 70. a 80. letech 20. století. Feministické teoretičky tak kritizují zavedení dichotomie mezi veřejnou a soukromou sférou z několika různých důvodů. Prvním důvodem je přizpůsobení a polarizování genderových rolí v buržoazní společnosti. Druhým důvodem je kritika označení soukromé sféry jako výlučně ženské říše. Třetím důvodem je nespokojenost s vytyčením hranic mezi soukromou a veřejnou sférou, protože hranice mezi sférami jsou narýsovány v kontextu patriarchálních mocenských struktur (Mueller – Wischermann 2004: 185).

Rozdělení života na oblast veřejnou a na oblast soukromou se poměrně dlouho dobu potýkalo s jistým nezájmem především liberalistických teorií. Konkrétně tedy s nezájmem o oblast soukromou, která je považována za individuální záležitost každého jedince. Téměř nikdo nereflektoval závažný problém a to ten, že tato individuální záležitost je poněkud rozdílná pro jedince různého pohlaví. Tento nezájem byl tak prolomen až s příchodem radikálního feminismu (Havelková 1995: 26), kdy se objevila teze „soukromé je politické“ (Okin 1998: 122). Do této doby se tak považovalo za samozřejmé, že sféra sociálních vztahů a osobního života náleží sféře soukromé, která je považována za sféru svobody jednotlivce, do které by stát neměl vůbec zasahovat (Prins 2007: 3). Soukromá sféra rodiny spíše tak podkopává svobodu žen, než ji zvyšuje (Higgins 1999: 851).

Tato teze ale způsobila velmi důležitý převrat, přičemž význam „osobní je politické“ spočívá v tom, že to, co se děje v soukromé sféře, tedy v osobním životě, konkrétně v mezilidských vztazích, ve vztazích mezi pohlavími, není imunní vůči dynamice moci, která patří do sféry politické. Feminismus se tak staví proti této dichotomii a mnoho feministických teoretiček tak kritizují tuto zavedenou dichotomii veřejný/soukromý. Především feministické teoretičky z radikálního a socialistického proudu požadují úplné vymýcení tohoto rozdílu mezi soukromou a veřejnou sférou (Okin 1998: 124). Domnívají se, že soukromá sféra občanské společnosti byla uměle vytvořena muži, kteří koncept občanské společnosti využívali k tomu, aby mohli ovládat ženy, čímž je tak udržovali v podřízeném postavení (Strnadová 2008: 32).

Důležité je v této souvislosti zmínit a zdůraznit, že je také velké množství feministických teoretiček, které samozřejmě souhlasí s tím, že v nějaké míře je stále třeba rozlišovat mezi soukromou a veřejnou sférou. V nejčastějších případech je ale zastáván názor, že sféra osobního, domácího na jedné straně, a sféra zahraničního, ekonomického a politického života na straně druhé tak nemůže být interpretována jako striktně oddělená jedna od druhé. Nerovnosti žen, ale také nerovnosti mužů ve sféře veřejné jsou zkrátka ovlivněny nerovnostmi ve sféře soukromé (Okin 1998: 124). Jak již bylo zmíněno, i když dichotomie mezi soukromou a veřejnou sférou se setkává s poměrně ostrou kritikou ze strany feministické teorie, tak mnoho feministických teoretiček se tuto zavedenou dichotomii snaží zachovat. Avšak ne ve smyslu rehabilitace, ale ve smyslu reinterpretace této problematiky. Sféra veřejná a soukromá by tak neměly být od sebe striktně oddělené, ale měly by být uvedeny do příbuzenského vztahu. Sféra soukromá by se tak měla dostat do veřejné sféry a stát se součástí politické debaty (Mueller – Wischermann 2004: 186).

Sféra soukromá a veřejná se navzájem zkrátka prolíná (Okin 1998: 124). Obě tyto sféry odhalují, ale zároveň také skrývají určité lidské touhy, cíle, fantazie a činnosti. Dichotomii mezi soukromou a veřejnou sférou bychom také mohli chápat jako obranu jedné proti druhé. Jak již bylo zmíněno, feministické

teoretičky, ať už se ve svých názorech více či méně odlišují, zastávají názor, že veřejné i soukromé aspekty lidského života se různými způsoby střetávají. Ať už v určitém souladu či protikladu k tradičnímu chápání mužů a žen a také jejich společného, přičemž odlišného světa (Elshtainová 1999: 201). Jak radikální, tak liberální i marxistické feministické analytičky usilovaly společně o předefinování hranic mezi soukromou a veřejnou sférou, především z toho důvodu, aby byly určité otázky otevřeny dalšímu zkoumání. Za svůj hlavní úkol tak považovaly, aby se tradiční politické myšlení o historickém útisku žen a především o vyloučení žen z veřejné sféry věnovalo těmto důležitým otázkám, aby tak nezůstaly bez povšimnutí (Elshtainová 1999: 199 –200).

Feministické teoretičky kritizují především to, že porozumění politice se odehrává na zavedené hranici mezi těmito sférami, které jsou od sebe oddělené a jsou jim přiřazované určité konotace, které jsou specifické pro mužské či ženské pohlaví. Tím, že jsou ženy odkázány do soukromé sféry, tak samotné životy a práce žen jsou do velké míry neviditelné. Jsou vyloučeny jejich zkušenosti, zájmy, formy organizace a jednání, protože nejsou dostatečně vhodné pro politiku (Mueller – Wischermann 2004: 185).

Myšlení radikálního feminismu se v první řadě v souvislosti s dichotomií veřejného x soukromého zabývá otázkou mužské a ženské přirozenosti, kdy ženám jsou historicky přisuzované určité vlastnosti stejně tak, jako mužům. Dle názorů některých raných radikálních feministických teoretiček, které vycházejí z ontologie, jsou tak tyto vlastnosti obou pohlaví předem dány. Ženy a muži se s těmito vlastnostmi tak zkrátka narodí. Žena je ztělesněna jako idealizované dobro, muž je naopak nelítostný, tvrdý a neúprosný. Tímto tak vzniká historicky první problém, kdy muž, který má od přírody jiné vlastnosti, které již byly zmiňovány, začal postupně ovládat, utiskovat a vykořisťovat ženu, která od přírody má vlastnosti jiné. Objevují se názory, že všichni muži jsou již ontologicky frustrováni, přičemž svou frustraci řeší tak, že utiskují druhé. Tato frustrace může eskalovat do takové podoby, že muži nakonec přemohou ženy a vytvoří jakýsi systém sexuální třídy, kterému dle tohoto názoru podléhají

všechny známé společnosti, jak minulé, tak i ty současné (Elshtainová 1999: 202–203). I když feministické teoretičky zavedení dichotomie soukromý x veřejný velmi často kritizují, tak i tak s touto dichotomií pracují. Především v souvislosti přijetí konceptu veřejné aktivity žen, či označování práce v domácnosti jako druhé směny (Vodáková – Vodáková 2003: 131).

Vztahy ve společnosti jsou již od počátku patriarchalizovány a hierarchizovány. Ženy byly již od počátku v druhořadém postavení a byly pod sférou vlivu muže. Skutečnost, že žena byla podřízena muži, byla udávána jak společenskými zákony, tak veřejným míněním. Většinu veřejných funkcí již od počátku zastávali muži a řídili také výrobu společenského bohatství. Ženy byly tedy ze sféry veřejné vyloučeny a byly tak odděleny od moci, která se koncentrovala především v onom veřejném prostoru (Vodáková – Vodáková 2003: 131). Mužům byla již od počátku přisouzena sféra veřejná. Ve sféře veřejné se tak muži realizují především v zaměstnání a v politice, přičemž tyto složky jim byly jistým způsobem předurčeny jako úkol, ale také jako jistá mocenská šance (Vodáková – Vodáková 2003: 132). Zajímavostí je, že pokud nastala nějaká nouze, tak ženy byly schopné muže ve veřejné prostoru zastoupit, a to i na nejvyšších postech. V minulosti největší šance proniknout do veřejné sféry byla poskytována ženám, které jistým způsobem bavily muže (například prostřednictvím poskytování sexuálních služeb). Touto aktivitou mohly ženy v první řadě získat bohatství, avšak ne společenskou prestiž, což byl velmi žádaný aspekt veřejného prostoru (Vodáková – Vodáková 2003: 132).

Zpravidla můžeme rozlišovat 2 typy žen. Prvním typem je žena, která se určitým způsobem se soukromou sférou ztotožňuje. Je schopná zde realizovat své zájmy, ovládnout tuto sféru, cítit se svobodně, spokojeně a vyrovnaně. Druhým typem je žena, kterou soukromá sféra, která ji byla přidělena, nebaví. Ženy jsou tak nešťastné, strádají a trpí, soukromý svět nezvládají a cítí se přehlížené (Vodáková – Vodáková 2003: 132). Dlouhodobé vyloučení žen jak z teorie, tak z praxe občanství, ať už v liberálním či republikánském pojetí není náhodné. Obecně za vyloučením žen z veřejné sféry stojí především určité sociální rozdíly

– například třída, rasa, zdravotní postižení, invalidita či nějaký jiný handicap, věk a v neposlední řadě také sexualita. Mimo jiné toto je jeden z dalších důvodů, proč feministická teorie usiluje o koncept občanství, který by současně vyhovoval všem sociálním štěpením (Lister 2003: 68).

Ženy jsou obecně v mnoha kontextech chápány jako méně schopné se aktivně účastnit občanství než muži. I když je ženám v mnoha případech umožněno volit, především tedy v západních liberálních demokraciích, tak stále jsou tu poměrně vzácnější příležitosti, jak participovat ve veřejné sféře a podílet se na důležitých rozhodovacích a politických procesech. Příkladem může být trvalé zapojení se do velkých vnitrostátních politických otázek (Rogers 2007: 161). V republikánské tradici byla aktivní účast mužů občanů založena především na ženské exkluzi. Ženy se tak mohly aktivně účastnit občanských práv pouze ve sféře soukromé, přičemž si tuto účast udržovaly především domácími pracemi (Lister 2003: 70). Ženám je obecně upíráno občanské právo sdružovat se, přičemž jediným „správným“ způsobem výkonu občanství je pro ně tak individuálně (Rogers 2007: 172). Většina teoretiků, kteří se věnují občanství, nevěnují moc velkou pozornost reprodukčním právům. Reprodukční práva jsou pro ženy ale velmi důležitá, protože mohou být poměrně pevným základem pro možnost, jak by se ženy mohly efektivně účastnit občanské společnosti a také politiky (Lister 2003: 18–19).

Jedním z hlavních argumentů, které se používají k ospravedlnění toho, že jsou ženy z veřejné sféry vylučovány, jak v minulosti, tak v současnosti, souvisí především s esencialistickou kategorizací mužských a ženských vlastností. Již tradičně a jak již bylo zmíněno, s občanstvím je spojena veřejná sféra, především s aktivním výkonem občanství, s aktivní participací na veřejných záležitostech. Veřejná sféra je spojována především s muži, kteří jsou chápáni jako racionální jedinci, kteří mají schopnost být nezaujatí, mají schopnost uplatnit nezaujatý rozum, touhu a vášeň. Dále jsou to především muži, kteří se zabývají veřejnými záležitostmi a veřejným zájmem. Muži jsou dále identifikováni jako nezávislí, aktivní, silní hrdinové. V neposlední řadě jsou to právě také muži, kteří udržují

sféru lidské svobody. Tyto mužské vlastnosti jsou tak chápány jako tradiční vlastnosti, které by měl jednotlivec jako občan prokázat. Co se týče žen, tak ženy jsou považovány za iracionální, emocionální jednotlivce, kteří podléhají touze a vášni, a nejsou tak schopné uplatňovat určité standardy spravedlnosti. Ženy jsou také chápány jako zaujaté, jsou spojené se soukromou sférou a domácími zájmy. V neposlední řadě jsou ženy identifikovány jako závislé, pasivní a slabé. Ženy jsou tedy „vykázány“ do soukromé sféry, ať už fyzicky nebo obrazně, protože nevykazují vlastnosti, které esenciálně vykazují muži. Obecně už jen z důvodu spojení s touto sférou jsou ženy považovány za neschopné tyto vlastnosti vůbec rozvíjet (Lister 2003: 71–72).

Velmi důležitá je skutečnost, že pro to, aby ženy získaly určité aspekty občanství, tak musely opustit soukromou sféru. Poměrně velké množství feministických teoretiček tak věřilo, že tímto krokem dojde postupně k tomu, že budou odstraněny nerovnosti, které souvisí s pohlavím (Walby 1994: 385). V průběhu 20. století se obě oblasti rozšířily, demokratizovaly a co je nejdůležitější – zfeminizovaly (Moghadam – Sadiqi 2006: 1). Feministická reinterpretace soukromé sféry má důležitý význam pro ženská hnutí na národní a mezinárodní úrovni. Na základě toho je tak výslednou potřebou mnohem větší ochrana soukromé sféry (Mueller – Wischermann 2004: 185–186).

5.2 Prolínání mechanismů moci mezi sférami

Pro zmapování problematiky prolínání mechanismů moci mezi veřejnou sférou a soukromou sférou budu využívat především myšlenky radikálního feminismu. „Osobní je politický“ jak již bylo zmíněno, je velmi zásadní pro feministické myšlení v souvislosti s dichotomií veřejný/soukromý, protože tato teze tak jasně vystihuje nekonečné způsoby, jak nejen sférou veřejnou, politickou, do které patří stát, ale také sférou soukromou, do které patří rodina, občanská společnost a osobní život, hluboce prostupuje politická moc (Prins 2007: 3). Radikální feministické teoretičky tak zastávají názor, že ve společnostech jsou vztahy mezi pohlavími založeny na moci, a z tohoto důvodu jsou politické (Bryson 2003: 166).

Radikální feminismus považoval za hlavní zdroj útlaku žen patriarchální nastavení společnosti. Dominance mužské moci radikální feministické teoretičky považují za tu nejvíce zásadní a univerzální formu nadvlády. Mužská nadvláda se tak neomezuje pouze na veřejnou sféru, která je charakteristická jako oblast politiky a mimo jiného také jako oblast placeného zaměstnání, ale že určité mechanismy mužské moci a nadvlády se rozšiřují také do soukromé sféry rodiny a sexuality. Zde nastává zásadní obrat a tradiční politiky a moci je tak zpochybněno a rozšířeno do soukromé oblasti života, která byla především tedy považována za oblast nadvlády patriarchátu (Bryson 2003: 163). Žena je tak stejně jako ve veřejné sféře i ve sféře soukromé podřízena patriarchátu (Vodáková – Vodáková 2003: 130). To, že je soukromá sféra uzavřenou oblastí a domácnosti, přičemž je chráněná před vnějším světem, je lež (Vodáková – Vodáková 2003: 128).

Mužská nadvláda nad ženami se tak projevuje ve všech oblastech života. Především sexuální nadvláda muže nad ženou je všudypřítomná a tak úplná, že se jeví jako přirozená a stává se přirozenou. Patriarchát začíná dětskou socializací v kruhu rodiny, přičemž postupem času je umocňován vzděláváním, literaturou a také náboženstvím. Mimo rodiny se patriarchální nadvláda projevuje i oblasti ekonomiky, kdy patriarchát spočívá na ekonomickém vykořisťování ženy (Bryson 2003: 166). Mimo jiné patriarchální uspořádání společnosti dávalo mužům výhody z hlediska domácího pohodlí, možnosti konkurovat ženám v politice a placeném zaměstnání (Bryson 2003: 175).

Hlavní institucí patriarchátu je tedy rodina. Radikální feministické teoretičky se domnívají, že patriarchální uspořádání rodiny není přirozené. Rodina není založena na vzájemné lásce a respektu, v jejímž kruhu jsou uspokojeny veškeré emocionální, sexuální a domácí potřeby obou partnerů. Rodina je dle radikálního feminismu sociální institucí, ve které je ženská práce vykořisťována a jsou určeny represivní genderové identity a způsoby chování. Ženská práce v rodině je neplacená a postavení žen na pracovním trhu je poměrně depresivní, proto jsou ženy na mužích ekonomicky závislé. V rodině je

dále žena vykořisťována i sexuálně. Mnoho radikálních feministických teoretiček za považuje rodinu za vrchol patriarchálního útlaku, kdy velká část žen musela často čelit mužské moci v té nejagresivnější a nejdrsnější formě. Tím mám konkrétně na mysli, že mnoho žen muselo čelit domácímu násilí i sexuálnímu zneužívání (Bryson 2003: 175–177). Tento zdroj násilí je ale spojen se širšími prostředky moci a v nejčastějších případech se kompetentní úřady zdržovaly zásahu do těchto soukromých záležitostí. (Bryson 2003: 178). Rodina je také chápána jako veřejná instituce. Prvním důvodem je, že manželství je smlouva, která definuje práva a povinnosti manželů. Druhým důvodem je skutečnost, že rodiče mají nad svými potomky zákonné opatrovnictví. Rodina se tak v opozici vůči občanské společnosti jeví jako soukromá sféra, ale v opozici vůči osobnímu životu člověka se jeví jako součást veřejné sféry (Prins 2007: 3).

Klíčovým místem pro patriarchát, kde se vykonává kontrola nad těly žen, je reprodukce. Jedním z cílů radikálního feminismu je, aby ženy v této oblasti získaly znovu kontrolu. Mateřství tedy není čistě soukromou záležitostí, naopak, odráží vztahy mezi pohlavími, které jsou založeny na moci. Reprodukční aktivity žen jsou politicky významné a pokusy mužů o kontrolu reprodukčních aktivit vedly ke ztrátě svobody žen. Sféra reprodukce je tak spojena s kontrolou státní moci, přičemž ekonomické podmínky a celková struktura rodinného života omezují či rozšiřují reprodukční možnosti žen (Bryson 2003: 186–187).

Velmi často se tak setkáváme s interpretací úlohy ženy ve veřejném prostoru jako matky a hospodyně (Vodáková – Vodáková 2003: 130). V běžném životě zaujímaly ženy především roli sekretářky, ženy v domácnosti, roli sexuálního objektu, který obsluhuje politické, domácí a také sexuální potřeby mužů. Pokud se ve společnosti objevil jen malý náznak toho, že vyloučení žen z veřejné sféry a tak z jejich účasti na rozhodování o veřejných politických záležitostech, vlastně obecně z jejich aktivního občanství by mělo být tématem, kterému by měla být věnována pozornost, obzvláště zvýšená pozornost, tak se tento náznak setkal téměř výhradně mlčením, výsměchem, dokonce také s opovržením. Z tohoto důvodu se tak ženy zapojily do revolučního boje proti

mužské nadvládě. Tento boj však nebylo možné vyhrát nějakými zdvořilými žádostmi o rovné příležitosti či „pouhými“ změnami legislativy. Boj žen proti univerzálnímu útlaku muže musel být otázkou okamžitých politických opatření, přičemž tyto názory, že je třeba bojovat proti útlaku mužů, byly zaštitěny manifestem New York Redstockings z roku 1969. V tomto manifestu se tak pojednává o tom, že ženy jsou utlačovanou třídou, přičemž útlak ovlivňuje všechny aspekty života žen. Ženy jsou vykořisťovány na základě toho, že jsou ztělesňovány jako sexuální objekty, vychovatelky, domácí služky a levná pracovní síla. Ženy jsou chápány jako podřadné bytosti, jejichž hlavním úkolem je zlepšovat životy mužů. Konflikty mezi ženami a muži jsou politickými konflikty, které mohou být řešeny pouze na kolektivní bázi. Jak již bylo zmíněno, ženy vnímají jako hlavní aktéry svého útlaku muže, přičemž mužská nadvláda je tak nejstarší a především nejzákladnější formou nadvlády. Z této nadvlády tak muži získávají jisté ekonomické, sexuální a v neposlední řadě také psychologické výhody (Bryson 2003: 164–165).

Radikální feministické analytičky mimo jiné kritizují stát, především z toho důvodu, že instituce státu a práva byly vytvořeny muži pro to, aby chránily jejich zájmy. Ženy v těchto institucích tak byly nedostatečně zastoupeny. Ženy se mohou podílet na moci pouze takovým způsobem, že budou hrát podle mužských pravidel a musí se přizpůsobit mužským normám (Bryson 2003: 196). Od konce 60. let 20. století byly některé radikální feministické teoretičky vůči státu velmi podezřelé, protože je stát vnímán jako konfliktní aréna, která může být systematickým způsobem předpojatá vůči ženám. Zkrátka nestačí, aby byla ženám dána práva v zákonné rovině, ale je třeba, aby ženám byla dána práva i ve faktické rovině. Legislativní opatření státu mohou jen těžko změnit reálnou situaci žen (Bryson 2003: 197).

Feministické teoretičky tak velmi často poukazují na to, že rozhodujícím faktorem je, kdo v rukou koncentruje politickou moc. I když to nemusí být vždy muži, kdo drží politickou moc, nemůžeme vyloučit existenci jistých hegemonních praktik mužských mocenských spolků, které vytvářejí diferencii.

Moc tak bývá velmi často považována za významný atribut veřejné sféry, která umožňuje její rozšiřování. Na druhou stranu je ale moc velmi často mnohem snadněji realizovatelná v soukromé sféře (Vodáková – Vodáková 2003: 130).

Již v minulosti docházelo k prolínání hranic mezi soukromou a veřejnou sférou. Nepolitické praktiky tak neformálně zasahovaly ze sféry soukromé do sféry veřejné, přičemž tomu bylo i naopak. Určité vzorce chování ve veřejné sféře zasahují do sféry soukromé, například prostřednictvím různých zákonů a způsobů jejich kontroly. Příkladem tak může být zákon a nařízení o rodině, zákon o bydlení, výchově dětí atd. (Vodáková – Vodáková 2003: 129).

Jak již bylo zmíněno, koncept této dichotomie veřejné x soukromé vznikl v rámci liberální teorie. Liberálové se tak snažili oddělit sféry vlivu státu od sféry, kam stát nemá zasahovat, jednoduše protože by tím tak byly narušeny občanské svobody jednotlivce. Feministické teoretičky toto rozdělení kritizovaly, protože dle jejich názoru je falešné ztotožňovat sféru domácnosti s oblastí svobody a tím ji tak stavět do opozice vůči sféře veřejné. V dnešním světě tak sféra rodiny také není zcela uzavřená, protože se do sféry soukromí řadí také příbuzenské a sousedské vztahy. Soukromé struktury se tak velmi často prolínají do sféry veřejné i v tom smyslu, že se velmi často infiltrují do sféry zaměstnání a celkově do veřejné sféry, protože poskytují určitý sociální kapitál, který pomáhá budovat jedincům svou kariéru (Vodáková – Vodáková 2003: 129).

Vláda by do občanských aktivit ve veřejné sféře měla zasahovat co nejméně. Na straně druhé by ale také neměly být omezovány ani ty nejvíce osobní myšlenky jednotlivců státními regulacemi, občanskými konvencemi či nějakými sociálními očekáváními. Z tohoto důvodu je tak občanská společnost považována za soukromou složku, pokud se staví do opozice vůči státu. Na druhou stranu je ale také považována za složku veřejnou, pokud se staví do opozice vůči osobnímu (Prins 2007: 3). Soukromá sféra má ta či tak svá jasná omezení, své hranice. Přesto je život v soukromé sféře do jisté míry více

svobodný, protože sféra soukromí je částečně skryta (Vodáková – Vodáková 2003: 132).

Feministické teoretičky tak požadují vybudování společnosti, ve které bude absentovat sexistický útlak, vykořisťování. Tohoto stavu dosáhneme tak, že budeme bojovat proti patriarchátu a kapitalismu, které vyžadují po ženách poslušnost, podřízenost a mlčení (Arruza – Bhattacharya – Fraser 2020: 6). Aby byla společnost spravedlivá, tak je třeba radikální restrukturalizace domácích a pečovatelských povinností. Mnoho žen v manželství zažívá ekonomickou závislost a chudobu, což je neslučitelné s rovným občanstvím (Bryson 2003: 186). Koncept patriarchátu se setkal také s jistou vlnou kritiky. Jiné feministické teoretičky se domnívají, že patriarchát způsobuje kontraproduktivní politický přístup, který je založen na až přehnaně ambiciózních a nebezpečně zavádějících teoretických předpokladech (Bryson 2003: 167).

Na závěr této kapitoly bych jen dodala, že odhalení skutečnosti, že mocenské vztahy fungují jak v primárních sociálních vztazích, tak v sekundárních vztazích v rámci občanské a politické oblasti, bylo asi jedním z nejdůležitějších přínosů feministické teorie pro sociální teorie. V moderním sociálním státě neexistuje sociální sféra, která by byla efektivně chráněna před státní intervencí, ať už aktivní či pasivní. I když nemusí nutně docházet k přímé intervenci ze strany státu, tak stát si sám obvykle stanoví jisté hranice nezasahování. Hranice mezi veřejnou sférou a soukromou sférou je tak politickým aktem sama o sobě (Yuval-Davis 1997: 13). Dle názorů některých feministických teoretiček je v dnešním světě pomalu, ale jistě možné si představit, že společnost bude jistým způsobem antikapitalistická, protože důvěryhodnost politických elit se téměř po celém světě hroutí (Arruza – Bhattacharya – Fraser 2020: 9).

6 ŽENY JAKO OBČANKY

V této kapitole se zaměřím na to, jakým způsobem ženy uplatňují svá občanská práva, zda je ženám celkově umožněno participovat jako občankám ve veřejné sféře stejně jako mužům a pokud ne, pokusím se nastínit důvody, proč tomu tak je, nastínit určité strukturální bariéry, které ženy musí ve společnosti překonávat. Budu se věnovat především veřejnému aspektu občanství, tudíž zapojení žen do politického rozhodování. Pokusím se zmapovat, jakým způsobem se ženy zapojují do veřejného dění v České republice, přičemž pro lepší přehled uvedu také pár ilustrativních příkladů z jiných zemích.

I přesto skutečnost, že ženy v demokratických společnostech již přímo diskriminovány nejsou, protože legislativně jsou zaručena jejich rovná práva s muži, tak stále jsou diskriminovány nepřímo. Jak již bylo několikrát zmíněno, ženy nemají stejný přístup k vykonávání svých občanských práv ve veřejné sféře, nemají tedy stejný přístup k účasti na politickém rozhodování jako muži. Nejen v České republice, ale také ve světě, ženy stále v politickém rozhodování tvoří menšinu (Mottlová – Šprincová 2016: 9). Ženy ale mají bezpodmínečně stejný nárok účastnit se věcí veřejných a podílet se na rozhodování, které ovlivňují jejich život, stejně jako muži (Mottlová – Šprincová 2016: 47). Konkrétně v České republice všechny právní normy zaručují, že ženy a muži mají rovnoprávné postavení ve společnosti. V reálném životě tomu ale tak není. I když je zajištěna rovnoprávnost obou pohlaví, tak ve skutečnosti velmi často dochází ke zvýhodňování určitého pohlaví – v tomto případě tedy mužského pohlaví (Štráfeldová 2001).

Na potřebu větší reálné participace žen ve veřejné sféře se můžeme dívat především ze dvou úhlů. Jeden z úhlů nabízí očekávání, že ženy určitým způsobem očistí politiku. Přinesou do politiky nové perspektivy vnímání, budou lepšími zástupkyněmi, vnesou nová témata, upozorní na jiné problémy apod. Toto očekávání se tak setkává s jistou vlnou kritiky, protože by to znamenalo, že ženy jsou kvalitativně lepší než muži a jsou tak mužům morálně nadřazeny. Z tohoto očekávání, že ženy „spasí“ politiku může plynout i velké zklamání

pokud žena neuspěje či se projeví v nějakém špatném světle. Druhý úhel však tento názor popírá, že ženy by v politice měly být zastoupeny z již zmíněných důvodů. Vyšší zastoupení žen v politice je tak otázka spravedlnosti než otázka vnesení určitých morálních hodnot do politické sféry. Mimo jiné je třeba věnovat také pozornost skutečnosti, že ženy jsou vzájemně odlišné, přičemž nemusí vždy naplnit očekávání, že svou pozornost budou věnovat především tématům, která jsou spojena s péčí o druhé. Ženy nejsou jednotnou skupinou, s jednotnými charakteristikami. Každá žena má charakteristiky odlišné, stejně tak svou identitu i určitou přirozenost (Mottlová – Šprincová 2016: 11–12). Každá žena má svůj vlastní uvědomělý potenciál, jak se aktivně zapojit nejen do politických, ale také ekonomických a sociálních procesů ve společnosti. Tento potenciál je však omezen specifickými pozicemi žen ve společnosti, které jsou utvářeny různými faktory, jako jsou například gender, věk, sexuální orientace, etnikum či zdravotní stav (Kampichler 2010: 85).

Jedním ze zastánců názoru, že politické myšlení může dosáhnout určité změny tím, že ženy budou zapojeny do politiky, respektive budou zapojeny jejich ženské vlastnosti, je maternalistický feminismus. Maternalistické feministické teoretičky se tak domnívají, že tradiční nerovnováha mezi ženami a muži se prolíná oběma sférami – sférou soukromou i sférou veřejnou, přičemž viditelně ve prospěch mužské dominance (Curran – Renzetti 2003: 58: 337). Maternalistické feministické teoretičky jdou cestou, že by se ženské vlastnosti, které jsou spojené s mateřstvím, měly stát základním etickým rámcem pro občanské jednání, protože ženské vlastnosti vidí jako nadřazené mužským vlastnostem. Tento přístup však v praxi nijak nepřispívá k zavedení rovnoprávnosti mezi ženou a muži (Kodíčková 1998: 76).

Obecně bychom mohli ženy v politice a jejich přístup k ženským otázkám rozdělit do dvou kategorií. První kategorií jsou tak ženy, které se s ženskými otázkami identifikují a obhajují je. Naopak druhou kategorií jsou tak ženy, které se vůči těmto otázkám staví do opozice. Jak již bylo zmíněno, od žen, které působí v politice, se tedy vždy nějakým způsobem očekává, že se budou

vztahovat a vyjadřovat k tématům, které se týkají žen, protože jsou vnímány jako zástupkyně žen. Podle různých teorií tak záleží především na konkrétních osobách a jejich počinech než na počtu. Ženy v politice v nejčastějších případech mají stejné zájmy, ale odlišují se v identifikaci s konkrétními problémy, a dále poté v konkrétních představách o řešení těchto problémů (Mottlová – Šprincová 2016: 46–47).

Podle různých průzkumů je ale empiricky prokázáno, že pasivní participace žen na politických rozhodováních má na demokracii pozitivní vliv. Především v tom smyslu, že dochází k větší odpovědnosti politiků, důslednějšímu naslouchání potřeb občanů, dále k většímu konsenzu a kooperaci mezi politickými stranami a také ke zvyšování genderové rovnosti. Co se týče aktivní participace žen na politických rozhodováních, je dokázáno, že pokud jsou ženy více zastoupeny v zákonodárných procesech, jsou přijímány zákony, které zlepšují životní úroveň země, především co se týče přijímání zákonů, které se zabývají rodinou, ženami a etnickými a rasovými menšinami (Konrádová – Sál 2020: 1). Důvodů, proč by ženám mělo být umožněno zapojovat se do politických procesů a věcí veřejných je spousta. Mimo zmíněných, dalšími důvody mohou být zkušenosti, že smíšené skupiny a žen a mužů vykazují lepší a efektivnější spolupráci, přičemž smíšené týmy mohou vymýšlet mnohem více inovativní nápady, dále vyšší zastoupení žen v politice zmírňuje korupci, ženské a mužské zkušenosti jsou odlišné, tudíž muži i ženy budou v politice uplatňovat jiné priority. V neposlední řadě by mělo být zohledněno také to, že nadpoloviční většinu absolventů vysokých škol tvoří ženy (Fórum 50 % nedatováno).

Pokud posílení postavení žen v politické sféře skutečně podporuje dobré globální občanství, měli bychom se zamyslet nad otázkou, proč tomu tak je. Mají ženy snad lepší vedení, lepší vědomí, či něco jiného? (Brysk 2014). Některé průzkumy ukazují, že země, ve kterých jsou ženy hojněji zastoupeny v hnutích, mají silnější mezinárodní politiku boje vůči násilí na ženách. Posílení ženského postavení mimo jiné také generuje určitou kulturní změnu ve společnosti, konkrétně tak v postojích všech členů ve společnosti a vede tak k větší ochotě ke

spolupráci, dále toleranci a také globálnímu zájmu. Větší rovnost mužů a žen ve společnosti odkazuje k větší socializaci občanů. Pokud budou občané více socializovaní, předpokládá se, že budou podporovat a upřednostňovat, aby svět byl více mírumilovným a vyváženým místem (Brysk 2014).

Skutečnost, že aktivní participace žen na veřejných politických rozhodování přináší pozitivní účinky je sice příjemná, ale stále tu zůstává otázka, proč tedy nejsou ženy ve veřejné sféře více vidět? Proč nejsou různé politické posty na různých úrovních mnohem více zastoupeny ženami? Jednou z možných odpovědí na tuto otázku je skutečnost, že ženám ve výkonu svého aktivního občanství, s čímž tedy souvisí zapojování se do politických procesů, brání určité strukturální bariéry, které se ve společnosti vyskytují (Konrádová – Sál 2020: 2). Důležité je zmínit, že velmi záleží na tom, zda bariéry vstupu do politiky udávají muži či ženy. Jak je známo, muži obecně méně podporují vstup žen do politiky, protože jsou velmi skeptičtí k názoru, že by ženy do politiky mohly vnést něco přínosného. Názor, že ženy se o politiku nezajímají, zastávají tedy především muži, protože se domnívají, že politika je pro ženy příliš tvrdá a ony se tak v ní nebudou umět prosadit. Ženy se naopak domnívají, že jejich přístup do veřejné sféry je udáván především strukturálními bariérami ve společnosti (Konrádová – Sál 2020: 2).

První ze strukturálních bariér, které musí ženy jako občanky ve společnosti překovávat, je jednoznačně udávání určitých postojoyých hodnot společnosti, která se odkazuje na již nějaké zažitě stereotypy ve společnosti. Není tajemstvím, že společnosti již od počátku přisuzují ženám roli v domácnosti. Ženy by se tedy měly především starat o rodinu a pečovat tak o potomky a další závislé jedince. Dalším ze stereotypů, které se ve společnosti vyskytují, je přesvědčení, že žena se do politiky nehodí. Druhou z bariér, které ženy musí překonat, jsou samotné negativní postoje žen k politice, které jsou udávány nezájmem žen o politiku či jejich psychickými bariérami, například strachem, samotnými obavami ze vstupu do politiky či nízké sebevědomí (Konrádová – Sál 2020: 2). Přeci jen, politika byla již dlouhou dobu především mužskou

záležitostí, proto pro ženy může být již samotné rozhodnutí, že vstoupí do politiky velmi těžké, protože by se ocitaly především v mužském kolektivu (Fórum 50 % nedatováno).

Mezi další nejčastější strukturální bariéry, které ženy musí jako občanky ve společnosti překonávat, bychom mohli zařadit například i nedostatečnou podporu rodiny, nízké sebevědomí, péči o domácnost, kulturní a sociální normy, které ženy v jistých směrech omezují a v neposlední řadě by to mohl být také nedostatek financí. Samozřejmě, pokud se ženy dokážou ve veřejné sféře prosadit, jsou tu další jisté bariéry, které jim určitým způsobem mohou znemožnit výkon jejich politické funkce. Mezi nejčastější takové bariéry patří například tlak společnosti či tlak kolegů (Konrádová – Sál 2020: 2). Ženy jsou i po zvolení do svých funkcích vnímány velice stereotypně a jsou často konfrontovány s nedůvěrou vůči svým kompetencím (Mottlová – Šprincová 2016: 46). Ženy tak musí neustále dokazovat a přesvědčovat společnost, že pro určité pozice mají dostatek vhodných předpokladů a že jsou schopné vykonávat tyto funkce stejně jako muži (Fórum 50 % nedatováno).

Skutečnost, že jsou ženy v politické sféře mnohem méně, také způsobuje nepříjemnou bariéru, že je na ženy mnohem více poutána pozornost. Pokud ženy ať už jakýmkoliv způsobem selžou, tak jsou tato selhání přisuzována jejich pohlaví. Mimo jiné je na ženy kladena mnohem větší očekávání a také zodpovědnost. V první řadě se tak očekává, že ženy budou zastupovat především zájmy žen. Nestačí tak pouze, aby naplňovaly cíle svých volebních programů a zastupovaly své voliče a voličky (Mottlová – Šprincová 2016: 9). Zastoupení žen v politice tak musí být neustále legitimizováno v situacích, kdy ženy vstupují do politiky, protože, jak již bylo několikrát zmíněno, politické instituce jsou již od počátku chápány jako mužská záležitost. Na ženy v politice jsou tak mnohem častěji kladeny vyšší nároky než na muže (Mottlová – Šprincová 2016: 46).

Jednou z nejdůležitějších strukturálních bariér, která již byla zmíněna a kterou ženy musí překonávat je, že ženy jsou tradičně spojovány především s péčí o rodinu. Je zřejmé, že péči o rodinu, potomky, své blízké obstarávají především ženy. Z toho důvodu je také na rodičovské dovolené zhruba 98 % žen. Po skončení rodičovské dovolené, pokud ženy nastoupí do zaměstnání, tak se nemění skutečnost, že stále musí obstarávat péči o rodinu, tudíž péči o rodinu věnují mnohem více času než muži. Žena tak zastává roli dvojího úvazku, kdy musí chodit do zaměstnání, ale musí pečovat také o rodinu. Z tohoto důvodu tak na vykonávání politické práce nemá spousta žen čas a ani energii. Politická jednání jsou většinou velmi dlouhá, bývají často protahována až do pozdních hodin, tudíž vykonávání politické funkce bývá velmi často neslučitelné s péčí o rodinu (Fórum 50 % nedatováno; Fórum 50 % nedatovánob). Samozřejmě ve společnosti můžeme nalézt ženy, kterým role v domácnosti vyhovuje. Na druhou stranu ale stále většina žen si přeje, aby se mohly ve veřejné sféře angažovat. Překonání této bariéry, sladění pracovního a rodinného života, ženám znesnadňuje tedy především kombinace rodičovské dovolené a nedostatek částečných a flexibilních úvazků, jeslí a školek (Fórum 50 % nedatovánob). V souvislosti s viděním ženy jako pečovatelky o rodinu také souvisí skutečnost, že jsou ženy mnohem častěji jmenovány spíše do „měkčích“ rezortů, jako je Ministerstvo práce a sociálních věcí, Ministerstvo zdravotnictví či Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Muži naopak většinou obsazují posty „tvrdší“, jako například Ministerstvo vnitra či Ministerstvo obrany. Samozřejmě stejně jako téměř u všeho, existují i výjimky (Mottlová – Šprincová 2016: 12).

Jak již bylo zmíněno, mnoho výzkumů dokazuje, že vyšší zastoupení žen v politice se setkává s pozitivními změnami. I přesto nelze však tvrdit, že vyšší zastoupení žen v politice by samo o sobě přinášelo nějakou pozitivní změnu a to z několika možných důvodů. V první řadě bychom si měli ujasnit, že nejde pouze o počet žen v politice, ale jde především o to, jaká témata ženy do politiky vnášejí. Zda ženy do politiky vnášejí témata, které se týkají především žen, přičemž usilují o jejich řešení (Mottlová – Šprincová 2016: 47). Umožnit ženám,

aby se plně realizovaly jako občanky, tak může mít za následek rozvoj dobrého globálního občanství. Na druhou stranu se ale také objevují názory, že i kdybychom umožnily ženám větší přístup k účasti na rozhodovacích procesech, tak stále nemůžeme předpokládat, že se globální problémy nějakým způsobem změní. Důvodem je předpoklad, že každá nová skupina, která se dostane k moci, má tendenci přizpůsobit se normám, které již byly zavedeny (Brysk 2014). Existují také názory, že není potřeba, aby ženy vstupovaly do politiky, aby mohly efektivně hájit svá práva. Druzí však argumentují tím, že je právě třeba, aby ženy nejdříve vstoupily na půdu politického rozhodování, protože právě to jim dále umožní artikulovat určité zájmy (Mottlová – Šprincová 2016: 9).

Nyní bych se chtěla věnovat tomu, jak by mohlo nastavení společnosti a samotné politiky pomoci překonat bariéry, kterým ženám znemožňují vstupovat do politiky. V první řadě by mohlo pomoci prosazování rovnosti mužů a žen ve volebních programech jednotlivých politických stran či také ve stanovách. Jedním z nejdůležitějších motivátorů pro to, aby ženy vstupovaly do politiky, jsou tak politické strany a jejich mechanismy (Konrádová – Sál 2020: 3). Volební programy či stanovy měly obsahovat také konkrétní opatření v případě, že závazek přihlášení se k tomuto tématu nebude dodržován. Ženy se poté s takovými volebními programy mohou lépe identifikovat a projeví tak větší zájem o členství a aktivní participaci uvnitř strany. Pomocnou ruku při posilování prosazování větší rovnosti žen a mužů v politice mohou také podat zvláštní odborné sekce či komise, které se budou tomuto tématu věnovat. V neposlední řadě může pomoci také spolupráce s odbornou veřejností (Šprincová nedatováno: 7). S tímto návrhem souvisí také dobrovolné zavádění určitých vnitřních opatření, které bude zajišťovat rovnoměrné zastoupení žen a mužů na kandidátních listinách (Vohlídalová 2015: 35). V České republice je tato institucionální podpora rovnosti žen a mužů podpořena například v Komunistické straně Čech a Moravy či například ve Straně Zelených. Komunistická strana má tak zřízenou Komisi žen, což je poradní orgán, který se zabývá právě otázkou

rovnosti žen a mužů. Strana Zelených zřídila Genderovou odbornou sekci, která je odborným poradním orgánem předsednictva (Šprincová nedatováno: 7).

Druhým způsobem může být rozvoj vzdělávání prostřednictvím různých informačních kampaní, zavedení speciálních kurzů a výuky ve školách. Toto opatření je tak chápáno jako nejméně kontroverzní a může být i poměrně efektivní (Vohlídalová 2015: 37). Další bariéru představuje také samotný volební systém, který ženy nijak zvýhodňuje. Naopak, ženy jsou negativně postiženy většinovým volebním systémem (Konrádová – Sál 2020: 3; Fórum 50 % nedatovánoc). V této souvislosti se tak hovoří o zavedení kvót, což se jeví jako jeden z nejefektivnějších a nejlevnějších způsobů, jak zvýšit zastoupení žen v politice. Ve všech evropských zemích, které kvóty zavedly, se politické zastoupení žen zlepšilo. V součinnosti s dalšími opatřeními, které budou podporovat větší účast žen v politice, by tak mohlo být zavedení kvót dobrým odrazovým můstkem (Fórum 50 % nedatovánoc). Kvóty pro ženy tak budou stanovovat určitý minimální počet pozic, které musí být obsazeny ženami (Vohlídalová 2015: 38). V České republice zakotvily genderové kvóty ve svých stanovách Česká strana sociálně demokratická a Strana Zelených. Kvóty tak zastrešují, že jsou ženy zastoupeny jak v orgánech strany, tak na kandidátních listinách (Šprincová nedatováno: 10).

Jako třetí způsob se jeví podpora zájmu žen a také dívek celkově o politiku, přičemž bychom se měli zaměřit také na cílený nábor nových členek. Pokud tedy chce mít politická strana rovnoměrné zastoupení žen a mužů, měla by se cíleně zaměřovat na vyhledávání a následné oslovování žen. Toto cílené vyhledávání a oslovování je nejčastěji součástí mediální strategie. Politické strany by tak měly dát ženám najevo, že o ně stojí. Měly by řešit určitá témata, která jsou ženám blízká a na základě toho by tak měly kultivovat politické prostředí. Předpokládá se, že touto strategií strany tak nejen získají vyšší zastoupení žen uvnitř své strany, ale jejich celková reprezentace tak bude pestřejší a mohou tak oslovit širší spektrum voličů (Šprincová nedatováno: 8). V České republice se na toto cílené oslovování a nábor nových členek zaměřuje

především Strana Zelených a Komunistická strana Čech a Moravy (Šprincová nedatováno: 9). Zmínila bych zde i pár příkladů z jiných zemích, například ve Velké Británii, tak Ženská frakce Liberálních Demokratů pořádá kampaně, které se zaměřují na různá témata, která ovlivňují kvalitu života žen. Britská Strana Zelených se před volbami v roce 2004 cíleně zaměřila na oslovování potenciálních nových členek a voliček prostřednictvím strategie cíleného zaměřování se na témata, která jsou ženám blízká, přičemž tato témata ženám předkládala z určité perspektivy, která je ženám vlastní (Šprincová nedatováno 8).

Čtvrtým způsobem může být nastavení transparentních vnitrostranických pravidel, která by měla zamezit diskriminaci a dát tak možnost všem stejnou šanci se zapojit. Transparentnost pravidel tak představuje základ pro rovnoměrný přístup ženám i mužům k voleným i vedoucím postům. Formalizace pravidel tak může obohatit jednání mezi skupinami o pohled skupin, které jsou právě většinou z neformálních struktur moci vyloučeny – zpravidla to jsou velmi často ženy. Pokud transparentní pravidla stanovená nejsou, velmi často se objevuje riziko, že výběr kandidátů a kandidátek neprobíhá na základě jejich schopností a zkušeností, ale na základě známostí. Tomuto riziku je tedy třeba zamezit (Šprincová nedatováno: 9).

Pátým způsobem, jak je možné zvýšit zastoupení žen v politickém životě je mentoring. Mentoring spočívá na principu neformálního vzdělávání, kdy zkušené političky předávají své zkušenosti méně zkušeným či začínajícím političkám. Mentoring samozřejmě nemusí probíhat jen na čistě politické bázi, ale zkušenější političky tak svým začínajícím kolegyním mohou předat cenné rady a podělit se o strategie, jak být celkově jako žena v politice úspěšná. Příkladem mohou být politické strany v severních zemích, kde většina stran poskytuje svým novým členkám mentoringové programy (Šprincová nedatováno: 10). Dalším způsobem může být tak princip „síťování“, který je založený na pravidelném setkání menší skupiny žen. Setkání tak může probíhat jak osobně, tak telefonicky či elektronicky. Prostřednictvím síťování tak ženy mezi sebou

sdílejí zkušenosti a informace, přičemž si mezi sebou vytváří také kolegiální a vzájemně se podporují. Toto cílené setkávání žen reflektuje problematiku, že ženy mají méně volného času, protože musí zajišťovat péči o rodinu. Nemohou se tak vytvářet neformální sítě jako muži, kteří se setkávají například u golfu či u piva. V České republice toto cílené setkávání žen pořádá například Dámský klub ODS (Šprincová nedatováno: 10).

Ženy se dále mohou slučovat do různých ženských frakcí či organizací. Ženské frakce či organizace jsou finančně podporovány politickými stranami a mohou být důležitým aktérem v ovlivňování stranických rozhodnutí. Jednotlivé frakce mají tak jasně vytyčené cíle a strategie, které mohou lépe prosazovat či za ně lobbovat. Ženy uvnitř frakcí tak mohou vzájemně spolupracovat, podporovat se, vyjadřovat se k programům strany atd. (Šprincová nedatováno: 11). V České republice bych uvedla například Sdružení žen KDU-ČSL. Prostřednictvím tohoto sdružení se ženy vyjadřují k aktuálním problémům, které postihují společnost a usilují tak o řešení těchto problémů, dále reagují na určité problémy, které se týkají žen a rodiny, přičemž usilují o formulování a provádění politik, které berou ohled na ženy a rodinu. V neposlední řadě ženy ve Sdružení usilují o další spolupráci se zahraničními ženskými, rodinnými, ale také dalšími organizacemi, aby byly naplněny cíle Sdružení (Sdružení žen KDU-ČSL 2018). Z jiných zemí bych uvedla například britské Mladé konzervativní ženy, které se zaměřují především na motivaci mladých dívek, aby se zajímaly o politiku. Mimo jiné podporují také aktivní zapojení mladých žen do stranického dění. Křesťanskodemokratická unie v Německu má velmi silnou ženskou frakci, která pravidelně vydává stanoviska, která se týkají „ženských oblastí“. Jedná se tak například o reprodukční práva, vzdělávání dívek nebo pečovatelských zařízení pro děti (Šprincová nedatováno: 12).

Jak již bylo zmíněno, politická jednání se často protahují do pozdních hodin, což je pro ženy velmi nepříznivá situace, protože se musí starat o rodinu. Jedním ze způsobů, jak překonat tuto bariéru je zavedení několika opatření, které umožní sladit politický život žen se soukromým osobním a rodinným životem.

Politické strany by se tak měly zavázat k tomu, že politický jednání nebudou organizovány v pozdních hodinách, během jednání zajistí ženám hlídání dětí či umožní komunikovat s ostatními členy strany přes internet. Je poměrně zajímavé, že na tomto opatření se podílí v českém prostředí poměrně „mnoho“ stran. Například Česká strana sociálně demokratická, konkrétně tedy její Ústřední výkonný výbor poskytuje dětský koutek. Dále Strana Zelených, TOP 09, které přizpůsobují ženám organizování schůzí. Komunistická strana Čech a Moravy také nabízí hlídání dětí na různých akcích či seminářích (Šprincová nedatováno: 13).

Zavedení genderově korektního jazyka by také mohlo pomoci překonat strukturální bariéry, kterým ženy musí čelit. Společnost by tak měla používat jak mužský rod, tak ženský. Toto opatření by tam mohlo předejít situaci, že se ženy cítí velmi často neoslovené a nezačleněné. Tato situace souvisí především s politickým světem, protože většinou, když se hovoří o politicích, tak společnost si pod tímto označením nepředstaví ženy, ale právě muže. Zavedení genderově korektního hlediska je tak především pro ženy velmi důležité (Šprincová nedatováno: 14).

Existují názory, že ženy ve středních třídách jsou již občankami svých vlastních komunit, protože se určitým způsobem angažují v některých praktikách občanství – například se účastní některých forem deliberativní a kolektivní činnosti. Obecně se tedy zapojují do veřejných či poloveřejných prostor různými způsoby. Tyto ženy tak mají vlastní vnímání občanství, vlastní vnímání toho, co to znamená být občanem, a podle toho také tak jednají. Důležité je v tomto případě zmínit, že vnímání občanství žen se může lišit vzhledem k místu a času. I když jsou ženy jistým způsobem zapojeny do výkonu občanství, usilují však o další zapojení do určitých forem občanství, které si vyberou. Nestačí přeci umožnit ženám „pouze něco“, je třeba, aby se ženy mohly zapojit do ostatních forem občanských aktivit podle vlastního rozhodnutí a svobodné vůle (Rogers 2007: 174–175). Aktivním občanstvím tak ženy mohou dosáhnout nějaké sociální změny, ať už se jedná o práci na nějaké základní úrovni či v místních

organizacích a komunitách, nebo také prostřednictvím participace na volební politice a kampaních (Gouthro 2018).

I když jsou ženy v dnešní společnosti stále nepřímo diskriminovány při vstupu do politiky, tak i přesto jsou veřejně aktivní. Ženy tvoří v rozmezí od 23 % - 53 % členských základů politických stran, dále se ženy angažují v neziskovém sektoru a v místních komunitách. Ženy chodí stejně často k volbám jako muži, zajímají se o politiku, ať už na národní či komunální úrovni, sledují média a vykazují podobnou míru občanské i politické angažovanosti. V této souvislosti bych tak chtěla vyvrátit názor, že ženy nejsou v politice zastoupené, protože o ní nemají zájem. Jak již bylo zmíněno, tento názor zastávají především muži, a jak můžeme vidět, tento názor je spíše nepravdivý (Fórum 50 % nedatovaných). Stále je ale veřejná sféra jistým způsobem rozdělena na uznanou viditelnou sféru, kde jsou zastoupeny politické elity a na neviditelnou sféru, méně významnou, kde působí především ženské neziskové organizace. Tato neviditelná sféra má však pro ženy velmi zásadní význam (Kampichler 2010: 86)

Jednou z možností, jak se mohou ženy zapojovat do veřejnosti, je prostřednictvím neziskových organizací. V České republice je to například organizace „Česká ženská lobby“, která hájí práva žen v České republice. Cílem této organizace je tak zlepšovat podmínky žen ve společnosti a přenášet skutečné problémy žen do politického světa. Prostřednictvím této organizace tak ženy ovlivňují zákony, které se zabývají ženskou otázkou, posilují postavení znevýhodněných žen, celkově tedy prosazují rovnost žen a mužů a v neposlední řadě upozorňují na problémy, se kterými se ženy potýkají a nabízejí tak řešení těchto problémů. (Česká ženská lobby 2015). Neziskové organizace tak pořádají spoustu aktivit, prostřednictvím kterých se snaží upozornit na nerovné zastoupení žen a mužů ve veřejné sféře. V první řadě se tak nejčastěji spolčují s dalšími organizacemi, které se věnují podobným tématům, dále pořádají různé přednášky a diskuze, na kterých většinou hostují odborníci, pořádají mezinárodní konference, které se věnují aktuálním tématům, samozřejmě především

v souvislosti s ženskou otázkou. Dále pořádají různé odborné semináře, sportovní akce či pracovní obědy, které slouží především k jakési neformální diskuzi o aktuálních problémech (Fórum žen 2013). Nevládní organizace jsou tak často za boje práva žen mnohem úspěšnější než ženy, které působí přímo v politice (Mottlová – Šprincová 2016: 10). V České republice existuje hned několik neziskových organizací, které se věnují ženským právům. V dalším pořadí je to například Fórum žen, Fórum 50 %, Český svaz žen, Gender Studies, Genderové informační centrum NORA, MINERVA 21, NESEHNUTÍ, Otevřená společnost, Ženy s. r. o, Amnesty International a spousta dalších (Česká ženská lobby 2015a).

Dále se ženy zapojují do různých forem občanských sdružení, prostřednictvím kterých pořádají různé aktivity. Občanská sdružení podporují ženy ve vzdělávání, sdružování se, sdílených různých zkušeností. Příkladem může být například občanské sdružení Ženy50 z. s., ve kterém se ženy účastní různých výletů, poznávacích zájezdů, několikadenních relaxačních pobytů, účastní se mezinárodních konferencí, seminářů, přednášek, výstav, dále pořádají koncerty, nejznámější je asi koncert, který je věnován Dni matek apod. (Ženy 50 z. s. 2021).

Jedním z dalších možných způsobů, jak ženy uplatňují své občanství, je prostřednictvím demonstrací a protestů. Většinou jsou demonstrace za práva žen organizovány na Mezinárodní den žen, kdy ženy protestují proti aktuální situaci ve společnosti a především bojují za svá občanská práva (Kadeřávek 2020). Jedním z aktuálních příkladů, který bych zde ráda zmínila, je případ Polska, ve kterých ženy na počátku roku 2021 protestovaly proti zákazu potratů, který stanovil ústavní polský soud (České noviny 2021). Dalším aktuálním příkladem mohou být demonstrace v Austrálii, kdy ženy demonstrovaly za podporu rovnosti pohlaví a spravedlnosti pro oběti sexuálních útoků. Impulsem pro tyto protesty bylo obvinění ze sexuálního obtěžování, diskriminace a úřední pochybení, které se mělo odehrávat v nejvyšších patrech politiky (ČTK 2021).

Příklady jiných zemí, které bych chtěla zmínit, mohou být země v severní Africe a ve Středním východě, ve kterých se občanská společnost pomalu a jistě začíná stávat feminizovanou. V těchto zemích tak dochází ve větší míře k sociální účasti žen, rozrůstání ženských organizací, obecně zapojení žen do veřejných diskuzí a národních dialogů a v neposlední řadě dochází k jejich přístupu k různým formám médií. V dnešní společnosti se tak objevují poměrně rozmanité verze aktivismu žen, které mají ale složitou povahu, která je dána především samotnou povahou vztahů žen s veřejným prostorem, které jsou samy o sobě velmi složité (Moghadam – Sadiqi 2006: 1). Kanada a Švédsko, jsou demokratické země a genderově neutrální. Obě tyto země usilují o to, aby byla zavedena rovnost mezi ženami a muži. Kanada a Švédsko tyto požadavky zavádějí také do praxe, protože v těchto zemích se ženy poměrně ve velké míře účastní diplomacie, podílejí se na rozhodování a účastní se také občanské společnosti (Brysk 2014).

7 ZÁVĚR

Ženy byly *de iure* diskriminovány především do začátku až do poloviny 20. století. Jak již bylo zmíněno, do této doby neměly ženy právo účastnit se hlasování ve volbách, nemohly se vzdělávat a neměly otevřený přístup do zaměstnání jako muži (Breenová – Jordahlová 2019: 5–6). Na základě této skutečnosti tak po světě vznikalo mnoho ženských spolků, které bojovaly proti diskriminaci žen a bojovaly za to, aby ženy získaly svá občanská práva. Tato přímá diskriminace byla prolomena především aktivitami Sufražetek, které pro ženy vybojovaly právo volit, přičemž různé země po světě toto hlasovací právo pro ženy postupně začaly zavádět (Breenová – Jordahlová 2019: 53–55). V dnešních liberálních demokraciích je přímá diskriminace žen téměř vymýcena, protože jednotlivé země na světě mají svou ústavu a zákony, které formálně zaručují ženám i mužům stejná a rovná práva. Jak již bylo zmíněno několikrát, *de facto* se však tato možnost vykonávat práva pro muže a ženy odlišuje (Mottlová – Šprincová 2015: 9).

Ženám byla již v antickém Řecku přisouzena role v soukromé sféře, ve které měly působit především jako matky a ženy v domácnosti. Veřejná sféra byla výhradně mužskou doménou, přičemž se zde odehrávala veškerá politická jednání. Hlavní důvod, proč ženám byla přisouzena sféra domova a rodiny, je spojen s ženskou přirozeností. Žena byla již od přírody chápána jako iracionální, emociální, citlivá a jemná bytost, která zkrátka pro politiku nemá potřebné předpoklady. Muž byla naopak chápán jako rozumný, silný a statečný, přičemž tyto vlastnosti byly chápány jako ukázkově vhodné pro politická rozhodování. Ženy zkrátka měly pečovat o své potomky, zaopatřovat chod domácnosti a být tu pro své muže (Lister 2003: 71–72; Elshtainová 1999: 24–28). Feministická teorie však toto rozdělení společnosti na veřejnou a soukromou sféru poměrně intenzivně kritizuje. I když ženě byla přisouzena soukromá sféra, tak feministické teoretičky se domnívají, že do soukromé sféry se prolínají určité mechanismy moci z veřejné sféry. Především se tak jedná o nadvládu patriarchy, přičemž především radikální feministické teoretičky se domnívají,

že moc patriarchátu prostupuje jak sférou veřejnou, tak sférou soukromou (Bryson 2003: 163).

Toto stereotypní vnímání žen převažuje i v dnešní společnosti. Existuje tak mnoho strukturálních bariér, které ženy de facto diskriminují z politických procesů. Ženy jsou stále ve větší míře zastoupeny v politické sféře méně než muži. Jak již bylo zmíněno, důvodem jsou především určité strukturální bariéry, které ženám zastoupení v politické sféře znemožňuje. Jednotlivé bariéry mohou mít tak institucionální, společenskou či individuální podobu. Co se týče institucionálních bariér, jedná se především o mechanismus fungování politických stran, nastavení volebního systému či způsob nominace kandidátů a kandidátek. Společenské bariéry jsou spojeny především s tradičním chápáním ženy jako matky, pečovatelky o své potomky a své blízké. Individuální bariéry jsou spojeny především se samotným přístupem žen k politice, s jejich sebevědomím, strachem apod. (Mottlová – Šprincová 2015: 7–8).

Ve společnosti však existují názory, že je třeba, aby ženy v politice byly více zastoupeny. Jedním z důvodů je ten, že ženy mohou politiku jistým způsobem „očistit“. Existují různé empirické průzkumy, které dokazují, že vyšší zastoupení žen v politice vede ke zmírnění korupce, k efektivnější spolupráci, přijímání zákonů, které se týkají ženských občanských práv, k většímu konsenzu apod. (Fórum 50 % nedatováno). S vyšším zastoupením žen v politice se tak očekává, že ženy budou do politiky vnášet především témata, která jsou spojena s ženskou otázkou a upozorní na jiné problémy. Tento názor se ale pohybuje na poměrně tenké hranici, protože ženy jsou vzájemně odlišné, tudíž nemůžeme jistě očekávat, že ženy budou prosazovat témata, která jsou typicky spojena s ženskými záležitostmi. Každá žena má svou určitou identitu a přirozenost jinou, tudíž každá žena svůj potenciál bude prosazovat jinak (Mottlová – Šprincová 2016: 11–12)

V úvodu práce jsem si tedy položila 3 hlavní výzkumné otázky. První otázka zní, zda existuje nějaký důvod domnívat se, že ženy mají reálně menší občanská práva než muži? Druhá otázka zní, zda již ženy jako občanky fungují, fungují jinak? Třetí otázka zní, jaké skulinky si ženy hledají, aby mohly participovat ve veřejné sféře? Co se týče první otázky, odpověď je kladná. Jak již z práce vyplývá, ženy reálně mají menší občanská práva než muži. Tato skutečnost vyplývá již z dlouhé historie, kdy se postupně utvářela společnost, utvářela se lidská práva, občanská práva apod. Jak již bylo zmíněno, ženy byly v minulosti přímo diskriminovány, ženy neměly rovné volební hlasovací právo s muži, nemohly se svobodně vzdělávat jako muži, nemohly se svobodně rozhodovat. Zkrátka společnost již od počátku byla utvářena v cestách patriarchálního hierarchického uspořádání, tudíž pod dominancí muže. Postupem času se však tato přímá diskriminace vymýtila, tedy především v liberálních demokraciích, kdy ženám byla postupně formálně přiznána práva. Univerzální práva jednotlivců tak zastřešují jednotlivé ústavní zákony jednotlivých zemí. Nepřímá diskriminace však naplno vymýcena nebyla. I v dnešním světě, v liberálních demokraciích není zaručena stejná rovnost pro muže i ženy vykonávat svá občanská práva, především tedy v té faktické rovině. V diplomové práci jsem se tedy zabývala především veřejným aspektem občanství. Zabývala jsem se příčinami, proč ženy ve veřejné sféře nejsou tolik vidět, proč ženám není umožněno stejně jako mužům účastnit se politických procesů. Nejčastějšími příčinami jsou tedy různé strukturální bariéry, které ve společnosti přetrvávají a které ženy musí překonávat.

Co se týče druhé a třetí výzkumné otázky, ženy se snaží ve veřejné rovině uplatňovat svá občanská práva především prostřednictvím sdružování se do různých politických spolků, neziskových organizací, zakládají různá občanská sdružení, pořádají demonstrace, kdy se snaží upozornit na stávající nerovnost mezi ženami a muži ve společnosti. Ženy jako občanky se mimo jiné snaží uplatňovat své občanství prostřednictvím občanské společnosti a vládních politických institucí (Cela 2015: 109). V občanských sdruženích tak ženy

pořádají různé aktivity, vzdělávají se, sdružují se, účastí se různých výletů a poznávacích zájezdů. Dále se účastní odborných přednášek a seminářů, které se věnují určitým ženským tématům atd. (Ženy 50 z. s.). V neposlední řadě ženy uplatňují své občanství také tím, že za své zájmy lobbují (Česká ženská lobby 2015). Ženy se slučují také do různých politických organizací a frakcí, přičemž tak mohou poměrně výrazně ovlivňovat politické rozhodování příslušné politické strany. Ženy se uvnitř frakcí sdružují, vzájemně se podporují a spolupracují (Šprincová nedatováno: 11)

Na úplný závěr bych se tedy chtěla věnovat otázce, jak je možné tyto strukturální bariéry překonat, v tom smyslu, jak by měla být nastavena společnost, aby ženy mohly participovat v politice ve stejné míře jako muži. Jak již bylo zmíněno, existuje několik možností, jak je možné tyto strukturální bariéry překonat. Chtěla bych zmínit tedy pár možností, které mi přijdou zajímavé a které by dle mého názoru mohly být i do jisté míry efektivní. Prvním způsobem je tedy vzdělávání prostřednictvím informačních kampaní, které by upozorňovaly na již zmiňovanou problematiku, že je třeba vyššího zastoupení žen v politické sféře (Vohlídalová 2015: 37). Druhým způsobem, který dle mého názoru je asi nejvíce efektivní, je zavedení kvót, které by stanovovaly určitý počet pozic, které by musely být obsazeny ženami. V této souvislosti bych ráda zmínila, že je skutečně empiricky dokázané, že v zemích, které ženské kvóty zavedly, se politické zastoupení žen výrazně zlepšilo (Fórum 50 % nedatovánoc). Jednou z posledních možností, které dle mého názoru by mohlo být velmi efektivní, je, že politické strany jistým způsobem ženám pomohou sladit pracovní a soukromý život. Politické strany by tak mohly ženám poskytnout hlídání dětí, zatímco budou probíhat politická jednání, či umožní komunikaci přes internet (Šprincová nedatováno: 13).

Jak již bylo zmíněno, ženy za svá občanská práva musely velmi tvrdě bojovat. V dnešním světě stále existují ženy, která nemají svá občanská práva zajištěna ani de iure. Stále existuje mnoho zemí, kde ženy nemají zajištěno volební právo. Stále existují země, kde ženy nemají právo na integritu vlastního

těla. Stále mnoho žen nemá zajištěnou svobodu pohybu. Existují země, ze kterých ženy nemohou svobodně vycestovat. Tato přímá diskriminace se ale objevuje spíše v zemích, které nejsou demokratické (Amnesty International nedatováno). V liberálních demokraciích byla přímá diskriminace tedy vymýcena, což ale bohužel neznamená, že by byla vymýcena nepřímá diskriminace. Ať je již situace jakákoliv, nemůžeme pochybovat, že dnešní svět je pro ženy rozhodně lepším místem, než tomu bylo dříve (Breenová – Jordahlová 2019: 121).

8 SEZNAM LITERATURY

Adra (2021). *Cíl 5: Rovnost mužů a žen* (<https://adra.cz/jak-pomahame/vzdelavani/vzdelavani-v-cesku/vzdelavani-v-cesku/cile-udrzitelneho-rozvoje/cil-5-rovnost-muzu-a-zen/>, 15. 04. 2021).

Amnesty International (nedatováno). *Práva žen* (<https://www.amnesty.cz/prava-zen>, 21. 03. 2021).

Arruza, Cinzia – Bhattacharya, Tithi – Fraser, Nancy (2020). *Feminismus pro 99 %*. *Manifest* (Praha: Svobodná knihovna).

Banfield, Edward C. (1995). Úvodní poznámka. In: Banfield, Edward C., *Občanské ctnosti. Občanský étos a občanství v liberálnědemokratických společnostech* (Praha: Victoria Publishing), str. 5–8.

Breenová, Marta – Jordahlová, Jenny (2019). *Neohrožené ženy. Sto padesát let boje za volnost, rovnost a sesterství* (Praha: Argo).

Brysk, Alison (2014). Doe's Women's Empowerment Encourage Good Global Citizenship? *New Security Beat*. 30. 01. 2014 (<https://www.newsecuritybeat.org/2014/01/womens-empowerment-encourage-good-global-citizenship/>, 10. 04. 2021).

Bryson, Valerie (2003). *Feminist Political Theory. An Introduction* (New York: Palgrave Macmillan).

Cammaerts, Bart (2007). Citizenship, the Public Sphere, and Media. *ResearchGate*, str. 1–8.

Caprino, Kathy (2017). What Is Feminism, And Why Do So Many Women and Men Hate It? *Forbes*. 08. 03. 2017 (<https://www.forbes.com/sites/kathycaprino/2017/03/08/what-is-feminism-and-why-do-so-many-women-and-men-hate-it/?sh=716716697e8e>, 10. 01. 2021).

Cela, Eriada (2015). Am I an Active Citizen? Women's Narratives of Citizenship Practices in Albania. *CIRR XXI* (73), str. 109–129.

Curran, Daniel J. – Renzetti, Claire M. (2003). *Ženy, muži a společnost* (Praha: Nakladatelství Karolinum).

Česká ženská lobby (2015). *Kdo jsme* (<https://czlobby.cz/cs/kdo-jsme>, 10. 04. 2021).

Česká ženská lobby (2015a). *Členské organizace* (<https://czlobby.cz/cs/clenske-organizace>, 10. 04. 2021).

České noviny (2021). *V Polsku pokračovaly protesty proti zákazu potratů* (<https://www.ceskenoviny.cz/zpravy/v-polsku-pokracovaly-protesty-proti-zakazu-potratu/1989444>, 12. 04. 2021).

ČTK (2021). Desítky tisíc Australanek protestují proti sexuálnímu násilí, skandálu čelí i ministr. *Aktuálně. cz.* 15. 03. 2021 (<https://zpravy.aktualne.cz/zahranici/desitky-tisic-australanek-protestuji-proti-sexualnimu-nasili/r~05a22002855011eb99faac1f6b220ee8/>, 12. 04. 2021).

Dagger, Richard (1997). *Civic Virtues. Rights, Citizenship, and Republican Liberalism* (Oxford: Oxford University Press).

Denters, Bas – Gabriel, Oscar – Torcal, Mariano (2007). Norms of Good Citizenship. In: Van Deth W. Jan, Montero R. José, Westholm, Anders, *Citizenship and Involvement in European Democracies* (Londýn: Routledge), str. 87–107.

Dietz, Mary G. (1998). Context is All: Feminism and Theories of Citizenship. In: Phillips, Anne, *Feminism and Politics* (Oxford: Oxford University Press), str. 378–401.

Easton, Martha (2012). Feminism. *Studies in Iconography* 33, str. 99–112.

Elshtainová, Jean B. (1999). *Veřejný muž soukromá žena. Ženy ve společenském a politickém myšlení* (Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku).

Fórum 50 % (nedatováno). *Kvóty* (<https://padesatprocent.cz/cz/podpora/mentoring-a-kvoty/kvoty>, 10. 04. 2021).

Fórum 50 % (nedatováno). *Bariéry v politice. Společenské překážky* (<https://padesatprocent.cz/cz/statistiky/bariery-v-politice/spolecenske-prekazky>, 10. 04. 2021).

Fórum 50 % (nedatováno). *Bariéry v politice. Individuální* (<https://padesatprocent.cz/cz/statistiky/bariery-v-politice/individualni>, 10. 04. 2021).

Fórum 50 % (nedatováno). *Bariéry v politice. Institucionální* (<https://padesatprocent.cz/cz/statistiky/bariery-v-politice/institucionalni>, 10. 04. 2021).

Fórum žen (2013). *Naše aktivity* (<http://www.forumzen.cz/>, 10. 04. 2021).

Gabrielová, Jana (2017). Recenze. Zuzana Maďarová, Alexandra Ostertágová (eds.): *Občianky a revolucionárky: Ako kedy kde sa vylučujú nevhodné subjekty. Mezinárodní vztahy* 1, str. 76–80.

Gerson, Gal (2002). Liberal Feminism: Individuality and Oppositions in Wollstonecraft and Mill. *Political Studies Association* 50, str. 794–810.

Gouthro, Patricia (2018). Women as Active Citizens. *Women Social Activists of Atlantic Canada* (<https://womenactivists.lib.unb.ca/women-active-citizens>, 10. 04. 2021).

Hampejsová, Jana (2007). Aktivní občanství žen v kontextu péče. *Gender a výzkum* 8 (2), str. 99–103.

Havelková, Hana (1995). Dimenze „gender“ ve vztahu soukromé a veřejné sféry. *Sociologický časopis* 31 (1), str. 25–38.

Higgins, Tracy E. (1999). Reviving the Public / Private Distinction in Feminist Theorizing. *Symposium on Unfinished Feminist Business*, str. 847–867.

Honohan, Iseult (2020). Conceptions of citizenship and criteria for naturalisation. *University College Dublin*. 08. 12. 2020 (https://www.esri.ie/sites/default/files/media/file-uploads/2020-12/SLIDES_Conceptions%20of%20citizenship%20and%20criteria%20for%20naturalisation_Honohan.pdf, 10. 04. 2021), str. 1–15.

Honohan, Iseult (2017). Liberal and Republican Conceptions of Citizenship. *The Oxford Handbook of Citizenship* (<https://www.oxfordhandbooks.com/view/10.1093/oxfordhb/9780198805854.001.0001/oxfordhb-9780198805854-e-4?print=pdf>, 10. 04. 2021), str. 1–26.

Kadeřávek, Šimon (2020). Ohnivý den žen. Feministky protestovaly za svá práva a proti násilí, popálily se vlastním molotovem. *Reflex*. 11. 03. 2020 (<https://www.reflex.cz/clanek/zajimavosti/100165/ohnivy-den-zen-feministky-protestovaly-za-sva-prava-a-proti-nasili-popalily-se-vlastnim-molotovem.html>, 10. 04. 2021).

Kadlecová, Markéta (nedatováno). Feminismus. *Fórum 50 %* (<https://padesatprocent.cz/cz/marketa-kadlecova-feminismus>, 19. 03. 2021).

Kampichler, Martina (2010). Pohledy na občanství žen ve střední a východní Evropě. *Gender a výzkum* 11 (1), str. 84–87.

Kodíčková, Tereza (1998). Gender a mezinárodní vztahy. *Mezinárodní vztahy* 33 (3), str. 74–83.

Konrádová, Marcela – Sál, Karel (2020). Ženy v politickém stínu. *Institut pro politiku a společnost* (<https://www.politikaspolecnost.cz/wp-content/uploads/2020/06/%C5%BDeny-v-politick%C3%A9m-st%C3%ADnu-IPPS.pdf>, 10. 04. 2021), str. 1–14.

Lauder, Silvie (2019). Ženy svá práva nedostaly zázrakem. A stále není dobojováno. *Respekt*. 10. 05. 2019 (<https://www.respekt.cz/kultura/neni-dobojovano-a-novou-hrozbou-pro-zenska-prava-jsou-populiste>, 15. 04. 2021).

Lerner Lee K. – Lerner, Brenda W. – Lerner, Adrienne W. (2006). *Human and Civil Rights: Essential Primary Sources* (Detroit: Thompson Gale).

Lister, Ruth (2003). *Citizenship: Feminist Perspectives* (Hampshire: Palgrave Macmillan).

Lister, Ruth (1997). Citizenship: Towards a Feminist Synthesis. *Feminist Review* 57, str. 28–48.

Moghadam, Valentine M – Sadiqi, Fatima (2006). Women's Activism and Public Sphere. An Introduction and Overview. *Journal of Middle East Women's Studies* 2 (2), str. 1–7.

Mottlová, Markéta – Šprincová, Veronika (2016). *Více žen – jiná politika?* (Praha: Fórum 50 %).

Mottlová, Markéta – Šprincová, Veronika (2015). Kvóty a další opatření pro vyšší zastoupení žen v politice. *Fórum 50 %* (https://aa.ecn.cz/img_upload/666f72756d35302d6669313030313139/kvoty-a-dalsi-opatreni_forum.pdf, 15. 04. 2021), str. 1–25.

Mueller, Ilze K. – Wischermann, Ulla (2004). Feminist Theories on the Separation of the Private and the Public: Looking Back, Looking Forward. *Women in German Yearbook* 20 (2004), str. 184–197.

Nesehnutí (nedatováno). *Feminismy* (<http://zenskaprava.cz/tema/feminismy/>, 19. 03. 2021).

Okin, Susan M. (1998). Feminism and Political Theory. Gender, the Public, and the Private. In: Phillips, Anne, *Feminism and Politics* (Oxford: Oxford University Press), str. 116–142.

PSPČR (1993). *Listina základních práv a svobod* (<https://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>, 10. 01. 2021).

Prins, Baukje (2007). Mothers and Muslima's, Sisters and Sojourners: The Contested Boundaries of Feminist Citizenship. *University of Groningen* (https://pure.rug.nl/ws/portalfiles/portal/2798353/mothersandmuslimas_handbook06.pdf, 11. 04. 2021), str. 1–16.

Rogers, Alan (2007). Women, Literacy and Citizenship: A Critique. *International Review of Education* 53 (2), str. 159–181.

Sdružení žen KDU-ČSL (2018). *O nás* (<https://zeny.kdu.cz/o-nas/cile>, 10. 04. 2021).

Stanford Encyclopedia of Philosophy (2017). *Citizenship* (<https://plato.stanford.edu/entries/citizenship/#FemiCrit>, 10. 04. 2021).

Stanford Encyclopedia of Philosophy (2017a). *Civil Rights* (<https://plato.stanford.edu/entries/civil-rights/#PubPriAut>, 10. 04. 2021).

Stewart, Angus (1995). Two Conception of Citizenship. *The British Journal of Sociology* 46 (1), str. 63–78.

Strnadová, Lenka (2008). *Současné podoby občanské společnosti. Kritická perspektiva* (Plzeň: Aleš Čeněk).

Šprincová, Veronika (nedatováno). 15 tipů, jak podpořit ženy uvnitř politických stran. *Úřad Vlády České republiky* (https://www.vlada.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/Projekt_OPZ/Vystupy_projektu/Manual-pro-politicke-strany.pdf, 10. 04. 2021), str. 1–26.

Štráfěldová, Milena (2001). Pozitivní diskriminace žen. *Český rozhlas*. 14. 05. 2001 (<https://cesky.radio.cz/pozitivni-diskriminace-zen-8039827>, 10. 04. 2021).

Tong, Rosemarie (2014). *Feminist Thought. A More Comprehensive Introduction* (Colorado: Westview Press).

Vodáková, Alena – Vodáková, Olga (2003). *Rod ženský. Kdo jsme, odkud jsme přišly, kam jdeme?* (Praha: Sociologické nakladatelství).

Vohlídalová, Marta (2015). Výzkumná zpráva z dotazníkového šetření „Ženy a muži v rovnováze“. *Sociologický ústav AV ČR* (https://aa.ecn.cz/img_upload/666f72756d35302d6669313030313139/vyzkumna-zprava-z-dotaznikoveho-setreni_postoje-verejnosti-k-pusobeni-zen-v-politice.pdf, 10. 04. 2021), str. 1–64.

Walby, Sylvia (1994). Is Citizenship Gendered? *Sociology* (28) 2, str. 379–395.

Walters, Margaret (2005). *Feminism. A Very Short Introduction* (Oxford: Oxford University Press).

Wendell, Susan (1987). A (Qualified) Defense of Liberal Feminism. *Hypatia* (2) 2, str. 65–93.

Wright, Michelle M. (2018). Feminism. In: Edwards, Erica R – Ferguson, Roderick A. – Ogbar, Jeffrey O. G., *Keywords for African American Studies* (New York: New York University Press), str. 86–89.

Yuval-Davis, Nira (1997). Women, Citizenship and Difference. *Feminist Review* 57, str. 4–27.

Ženy 50 z. s. (2021). *Z akcí spolku Ženy50* (<https://www.zeny50.cz/inpage/z-akci/>, 10. 04. 2021).

9 RESUMÉ

This diploma thesis deals with the problem of women citizenship. I chose this theme. I chose this theme because I think, that is very important and complex issue. In this thesis I try to deal with the problem of citizenship, with the problem of woman citizenship, with the distinction between private and public sphere and with some structural barriers, which is problematic for women participation in public sphere.

This thesis has 2 main parts – theoretical part and empirical part. In theoretical part I described the concept of citizenship. I described the theory of citizenship from perspective of 2 main traditions in normative political theory – the liberal tradition and the republican tradition. I also tried to deal with the private and the public aspects of citizenship.

In theoretical part I also described the theory of feminism. I focused on the development of feminist theory during 3 waves of feminism. I think that the main part of the theory of feminism is the individual parts of feminism, which is focused on the main causes of the oppression of women. In the last part of theory of feminism I focused on the feminist theory of citizenship. Specifically I tried to map, why so many feminist theorists criticize the conception of citizenship.

The last part of the theoretical part is the distinction between the private and public sphere. First of all I described the general role of the private and public sphere in classic political theory. Then I focused on the criticism of the feminist political theorists in connection with the distinction between the private and the public sphere. Finally I tried to explain, how the various mechanism of power mingle between spheres.

In the empirical part I focused on the women citizenship in the public sphere. I tried to map, why women are so under-represented in the public sphere, in politics. I focused primarily on the situation in the Czech Republic. Women in the public sphere have to face various structural barriers in the society. My main question is, how it is possible to overcome these barriers in society.

I came to a conclusion, that women have a specific way of using their citizenship. Women were excluded very long time from the public sphere and they still are excluded. The direct discrimination is over, especially in liberal democracies. But the indirect discrimination still persists. Women cannot be directly involved in political processes. So they have to use their civil rights in different ways. For example, they participate in non-profit organizations, they associate in women associations, they demonstrate, they associate in different political organizations and they form political factions.